

„Capella reginalis”
A veszprémi püspökség a középkorban

A veszprémi egyházmegye múltjából 38.

„CAPELLA REGINALIS”
A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG A KÖZÉPKORBAN

*A Veszprémi Érseki Főiskolán
2020. augusztus 27-én rendezett konferencia előadásai*

Szerkesztette

Karlinszky Balázs – Varga Tibor László

Veszprém, 2021

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

Az összefoglalókat fordította

Etler László, Fülöp András, Haraszti Szabó Péter,
Kelényi Borbála, F. Romhányi Beatrix,
Tóth Endre, Veres Kristóf György

Borítótervezés, nyomdai előkészítés

Gáty István

A borítón a Gizella-kápolna részlete látható
(Foto: Mudrák Attila)

ISBN 978-615-81349-6-5

ISSN 0238-7190

© A tanulmányok szerzői, 2021

© Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 2021

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár
Felelős kiadó: Dr. Takáts István
Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Megjelent 200 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
--------------	---

Veszprémi püspökök

Tóth Endre

EGY ISMERETLEN 11. SZÁZADI VESZPRÉMI PÜSPÖK: ANDRÁS	9
---	---

Rác György

KÉKI ISTVÁN VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉGÉNEK PROBLÉMÁI: SZÁRMAZÁSA, AZ ÖRÖKÖS ISPÁNI CÍM ÉS A CSEPEL-SZIGETI TIZEDEK KÉRDÉSE.....	27
---	----

Rainer Pál

„IN DEO FACIEMUS VIRTUTEM”

VETÉSI ALBERT VESZPRÉMI PÜSPÖK (+1486) ÉLETÚTJA	49
---	----

C. Tóth Norbert

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYEI SZENTSZÉKI BÍRÓSÁG A KÖZÉPKORBAN	69
---	----

Külföldi kapcsolatok

Fedeles Tamás

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE ÉS AZ APOSTOLI KAMARA ÉRINTKEZÉSI PONTJAI A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN (1387–1523).....	93
--	----

Nemes Gábor

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE KAPCSOLATA A RÓMAI KÚRIÁVAL A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN	123
---	-----

Haraszti Szabó Péter

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE DIÁKJAI A KÖZÉPKORBAN.....	157
--	-----

Írásbeliség

Veres Kristóf György

ISPÁNOK ÉS HITELESHELYEK. A FÖLDBIRTOK-ADMINISZTRÁCIÓ
IV. BÉLA URALKODÁSA ALATT183

Zágorhidi Czigány Balázs

A VESZPRÉMI SZENT KATALIN DOMONKOS KOLOSTOR
A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN201

Bilkei Irén

EGYHÁZI BIRTOKOK ELLENI HATALMASKODÁSOK A 15–16. SZÁZADI
VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN227

Egyházi topográfia

F. Romhányi Beatrix

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE 11. SZÁZADI TEMPLOMHÁLÓZATA241

Jankovics Norbert

„WESPEREN, IN QUA IPSIUS EPISCOPATUS SEDES
EST CONSTRUCTA”253

Fülöp András

RÉGÉSZETI ADATOK A VESZPRÉMI SZÉKESEGYHÁZ ÉS
SZENT GYÖRGY-KÁPOLNA KORAI IDŐSZAKÁHOZ275

Kanász Viktor

KANIZSA EGYHÁZI TOPOGRÁFIÁJA A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN ÉS
A KORA ÚJKORBAN297

Nemes Gábor

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE KAPCSOLATA A RÓMAI KÚRIÁVAL A KÉSŐ KÖZÉPKORBAN*

Kutatástörténeti előzmények

A veszprémi egyházmegye szentszéki kapcsolatainak vizsgálata komoly múltra tekint vissza. A vatikáni magyar kutatás atyja, Fraknoi Vilmos és az egyházmegye kiváló pap történésze, Lukcsics József négy vaskos kötetben jelentették meg a vatikáni levéltárban, valamint a veszprémi püspöki és káptalani archívumban lévő, római kúriai provenienciájú forrásokat. A *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*¹ – amely Hornig Károly püspök és a székeskáptalan bőkezű támogatásával látott napvilágot – ma is megkerülhetetlen alapműve nemcsak a veszprémi egyházmegye, hanem a középkori egyháztörténet kutatói számára.²

Lukcsics József érdemei azonban nem merültek ki a Monumenta harmadik és negyedik kötetének munkálataiban, hiszen az Apostoli Kamara levéltári anyagának gondos átnézése és magyar vonatkozású forrásainak kiadásra történő előkészítése is az ő kitarását dicséri.³ Öccse, Lukcsics Pál pedig V. Márton, IV. Jenő és V. Miklós pápák idején regisztrált szupplikációkat és bullákat gyűjtötte össze és adta ki latin nyelvű regeszták formájában.⁴ Az egyházmegyének még két tudós papját kell megemlítenem: 1982 és 1984 között Horváth József és Körmeny József kutathattak a vatikáni levéltárban, ez utóbbinak a kamarai levéltár – korábban már Lukcsics József által is átnézett – annátáinak kiadása érdemel említést.⁵ E jeles pap-történészek a kiadott kötetek készítése során nagy mennyiségű vatikáni forrásanyaggal ismerkedhettek meg, azonban ezeket mégsem állították egyházmegyéjük története és annak a római kúriával fennálló kapcsolatainak kutatása szolgálatába.

* Készült a MTA–PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban a TKI támogatásával. C. Tóth Norbert, Fedeles Tamás és Lakatos Bálint észrevételeikkel és tanácsaikkal segítették munkámat, amelyet ez úton is köszönök.

¹ MREV I–IV.

² TUSOR, 2004. XXXIII–XXXV., KARLINSZKY, 2012. 157–167.

³ TUSOR, 2004. CLIII–CLIV., Cameralia I–II.

⁴ LUKCSICS I–II. A munka szakmai körökben nem aratott osztatlan sikert, lásd erre TUSOR, 2004. CL–CLII., CLXXXIV–CLXXXVIII.

⁵ Annatae, KARLINSZKY, 2012. 167–169.

E sorok szerzője 2017-ben foglalkozott a győri egyházmegye szentszéki kapcsolataival,⁶ jelen tanulmány az akkor megkezdett kutatások folytatására és az ott leírt megállapítások ellenőrzésére és esetleges árnyalására is lehetőséget ad.

Veszprémi egyházmegye – veszprémi egyházmegyei

A veszprémi egyházmegye sok szempontból ideális a magyar-szentszéki kapcsolatok vizsgálatára. A dioecesis nagy kiterjedésű, csaknem ötszáz plébániát foglalt magába.⁷ Városiasodottság tekintetében meglehetősen heterogén: az ország szempontjából is kiemelten fontos városok, mint például Buda, Óbuda és Székesfehérvár is az egyházmegye területén helyezkedtek el, míg a Dél-Dunántúlon elsősorban sűrű mezővárosi és falusi településhálózattal kell számolnunk.⁸ Az egyházi társadalom szempontjából is változatos a kép: a székeskáptalan mellett nyolc társaskáptalan (óbudai, buda-vári, dömösi, fehérvári Szűz Mária és Szent Miklós, felsőörsi, hántai és veszprémi Minden-szentek) működött, közülük a óbudai és a fehérvári Szűz Mária-prépostság országos jelentőséggel bírtak.⁹ A szerzetesi intézmények hálózata is kifejezetten sűrűnek számított. A bencések bakonybéli, zalavári, tihanyi és somogyvári, valamint a ciszterciak zirci és pilisi monostora, a budai ferences, az óbudai klarissza, a budai és a margitszigeti domonkos, a budaszentlőrinci pálos kolostor, a karthauziak lövöldi perjelsége, valamint a székesfehérvári johannita rendház az egyes rendek magyarországi hálózatában is meghatározó, vagy legalábbis kiemelkedő helyet foglaltak el.¹⁰

A vizsgálat megkezdése előtt nélkülözhetetlen, hogy tisztázzam: ki számít veszprémi egyházmegyeinek? Veszprémi egyházmegyeinek vettem egyrészt azokat a személyeket, akiket a vatikáni levéltári forrásokban a *Vesprimiensis dioecesis* jelzővel illettek,¹¹ még akkor is, ha egyházz jogilag exempt plébánia vagy szerzetesközösség lakójaként az esztergomi érsek vagy a pápa joghatósága alá tartoztak.¹² Másrészt azokat, akiknek helynévből eredeztethető személy-

⁶ NEMES, 2017a.

⁷ ORTVAY, 1894. 283–308.

⁸ KUBINYI, 1996b. 157–161., KUBINYI, 2004. 23–30.

⁹ C. TÓTH, 2013. 25–26., 32., 42–43., 48., 53., 72–73.

¹⁰ F. ROMHÁNYI, 2018.

¹¹ Pl. „*Anianus de Rada, presbiter Vesprimiensis diocesis*” vagy „*nobilis Sigismundus de Losoncz, miles Vesprimiensis diocesis*” – LUKCSICS I. 254., 263. sz. – Különös kivételt jelentenek a Gersei Pető család tagjai. Gersei Pető János 1423-ban és fiai, Péter 1433-ban, valamint László 1444-ben győri egyházmegyeiként szerepelnek, lásd LUKCSICS I. 640. sz., II. 152., 752. sz. A család tagjainak nagy része ugyanakkor – részben éppen ugyanők – a kérvényekben veszprémi egyházmegyeiként szerepelnek, pl. LUKCSICS I. 1448–1449. sz., II. 173., 877. sz.

¹² „*Benedictus Bodo civis Budensis d. Vesprimiensis iurisdictionis vero Strigoniensis*” – BUNYITAY,

neve a veszprémi egyházmegye területén lévő településre utalt. Harmadrészt vizsgálódásom körébe vontam olyan személyeket is, akik bár nem az egyházmegye területéről származtak, de itteni javadalmat (is) viseltek, vagy az egyházmegye területén lévő szerzetesközösség tagjaként keresték fel a pápai hivatalokat.¹³ Nem vontam be a vizsgálatba ugyanakkor olyan klerikusokat, akik bár a veszprémi egyházmegye területéről származtak, de később más egyházmegyében nyertek javadalmat, és azoknak a képviselőjében jártak a római Kúriában.¹⁴

Az így összegyűjtött személyeket aszerint csoportosítottam, hogy milyen szándékból, milyen indítékkal keresték fel az Örök Várost. Ez alapján megállapítható, hogy voltak hivatásszerűen Rómában tartózkodók, akik a pápaság szolgálatába szegődtek. Mivel Szent Péter utóda egyházfőként és mint uralkodó is aktív részese volt nemcsak Itália, hanem egész Európa politikájának, így sokan utaztak Rómába diplomáciai célból. A pápához számos egyházi és világi személy fordult azért, hogy igazságot tegyen vagy kegyet gyakoroljon, legyen az egyházi javadalommal, egyházi rendek felvételével kapcsolatos ügy, bűnök alóli feloldozás, felmentés vagy búcsú. Mivel a Kúria bíróságai fellebbviteli fórumnak is számítottak, így sokan utaztak peres ügyeik miatt Rómába. Szent Péter és Pál apostolok sírja pedig az akkori világ egyik leglátogatottabb zarándokhelye volt, melyet peregrinusok ezrei keresték fel. Ezenkívül találkoztunk olyanokkal is, akiket a tudományok és a tanulni vágyás vitt éppen az Örök Városba.

Hivatásszerűen Rómában tartózkodók

A hosszabb ideig hivatásszerűen Rómában időzők közül talán a legfontosabb szerepet a magyar gyóntatók töltötték be. Az apostolok sírjához özönlő magyar zarándokokat – akik számára már Szent István király zarándokházat alapított – az 1300. szentév óta magyar gyóntatók is várták.¹⁵ Közülük négyen kötődtek a veszprémi egyházmegyéhez: Cserdi Imrét (1431–1434)¹⁶ a budai

1889. 27. A vizsgált korszak exempt monostorait és egyházeit felsoroló pápai bullái: LUKSICS II. 1340. sz., EFL EFMLt Acta radicalia, Lad. 44, fasc. 4. n. 5. [DF 237327.], kiadása: MREV III. 173–174.

¹³ Természetesen azokat a személyeket is kigyűjtöttem, akik a pápai udvart – főleg IV. Jenő és II. Pius pápák idején – nem Rómában, hanem Firenzében, Mantovában vagy Sienában stb. keresték fel.

¹⁴ Pl. „*Thomas Galli de Kwthus Vesprimiensis diocesis decretorum doctor, prepositus collegiate ecclesie Sancti Michaelis de Castroferreo, Strigoniensis et Jauriensis ecclesiarum canonicus*” – BUNYITAY, 1889. 3.

¹⁵ FRAKNÓI, 1893a., FRAKNÓI, 1901., FRAKNÓI, 1902. 400–413., MONAY, 1956.

¹⁶ FRAKNÓI, 1902. 410., MONAY, 1956. 33–35., FEDELES, 2005. 342–343., Cameralia II. 1195. sz.

Szent László király-kápolna javadalma, Kapusi Bálintot (1439–1472)¹⁷ dömösi perjelsege és a bakonybéli apátság kommandátorsága, Hoboli Dénes fia Vince domonkos szerzetest (1492–1498)¹⁸ veszprémi anyakolostora, Vitéz Mihályt (1509–1517)¹⁹ pedig budai főesperessége kapcsolta a dioecesishez. Amellett, hogy fogadták a Rómába özönlő magyar zarándokokat, kúriai ügyintézéssel is megbízhatták őket: Kapusi Bálint a dömösi prépostság évekig elhúzódo ügyének rendezésében vett részt,²⁰ Hoboli Vince a magyar király római követeinek ügyében járt el, sőt Rómában tartózkodó magyar főpapok ügyében haza is látogatott.²¹ Vitéz Mihályt pedig kamarai ügyintézéssel bízták meg.²²

Állandó római magyar jelenlétet jelentettek a magyar pálos szerzetesek is. 1404-ben VII. Ince pápától az Arenula kerületben lévő San Salvatore in Onda, majd 1448-ben IV. Jenő pápától Kapusi Bálint közreműködésének köszönhetően a San Biagio dell'Anello templomot kapták meg. Végül 1454-ben V. Miklós pápa – szintén Kapusi Bálint kérésére – a Monte Celión fekvő Santo Stefano Rotondo templomot és a mellette lévő kolostort adományozta a rendnek.²³ Sajnos meglehetősen kevés forrás maradt fenn a közösség működéséről, de a meglévőkben is számos veszprémi egyházmegyével találkozunk, akik főleg a nagyobb városokból érkeztek. Budáról László fia Lukács,²⁴ János,²⁵ Ferenc²⁶ és Balázs,²⁷ Óbudáról pedig Gáspár²⁸ és Albert,²⁹ Székesfehérvárról Simon³⁰ és Tamás,³¹ míg Súrrol egy bizonyos Bernát³² nevű szerzetes származott.

Habár a Római Kúria hivatalnokai és a pápai familia tagjai között feltűnően alacsony volt a magyarok száma, néhány veszprémi egyházmegyést azért itt is felfedezhetünk.³³ Az egyik Henyei János fia Dénes, aki csaknem két évtizeden

¹⁷ FRAKNÓI, 1902. 410–411., MONAY, 1956. 38–46., Cameralia I. 236., 740–741. sz., II. 822. sz., FEDELES, 2019b. 192.

¹⁸ MONAY, 1956. 50–51., IMPLÓM, 2017. 599., 616., 637.

¹⁹ MONAY, 1956. 54–55., PÁLOSFALVI, 2013. 5–6., KARLINSZKY, 2019. 200.

²⁰ FRAKNÓI, 1902. 80–85., LUKSICS II. 1064. sz.

²¹ IMPLÓM, 2017. 637.

²² Cameralia II. 1374–1375., 1383. sz.

²³ STEINHUBER, 1906. 147., 152., MONAY, 1956. 44–45.

²⁴ 1482. jan. 10. – 1509. ápr. 15. WEINRICH, 1999. 58., 61., 91–92., 94., 98., 100., 1483-ban perjel.

²⁵ 1517. okt. 27. WEINRICH, 1999. 127.

²⁶ 1518. aug. 2. – 1543. WEINRICH, 1999. 130., 164., 277. 1526-ban és 1543-ban perjel.

²⁷ 1536. aug. 5. – 1545. okt. WEINRICH, 1999. 206., 283., 354.

²⁸ 1515. okt. 2. WEINRICH, 1999. 113.

²⁹ 1518. jún. 4., aug. 2. WEINRICH, 1999. 129–130.

³⁰ 1514. febr. 4. – 1530. júl. 7. WEINRICH, 1999. 107., 109., 113., 115., 136., 170., 172–173. 1514-ben, 1521-ben és 1530-ban perjel. Lásd még CSUKOVITS, 2003. 164.

³¹ 1525. febr. 22. – ápr. 20. WEINRICH, 1999. 153., 159.

³² 1530. máj. 31. WEINRICH, 1999. 173. Súr közvetlen közelében található a csatkai pálos kolostor, talán innen érkezhetett Rómába.

³³ FRENZ, 1986. 241. Lásd még erre FRAKNÓI, 1902. 405–407.

keresztül állt kúriai szolgálatban.³⁴ Dénesről először 1407-ben hallunk, akkor mint egyházi javadalmaitól és atyai birtokaitól megfosztott és Magyarországról elűzött fehérvári kanonok a dalmáciai Sant'Andrea (horvátul Svetac) szigetén lévő Sant'Andrea in Pelago monostor apátságát kérte XII. Gergely pápától.³⁵ Legközelebb a konstanzi zsinaton tűnt fel újra, ahol pápai familiáris, nem sokkal később pedig a Sacra Poenitantiaria Apostolica, azaz a pápai gyóntatóhivatal írnoke lett.³⁶ Kúriai jelenlétét – részben korábbi javadalmi megtartásával – újabbak megszerzésére is felhasználta: 1418-ban fehérvári kanonoksága és köveskáli plébániája mellé egy erdélyi kanonoki stallumot kért,³⁷ 1419-ben a klisszai Szűz Mária egyház archipresbiterségét,³⁸ 1420-ben a magyar pálosok által elhagyott római San Salvatore in Onda plébániát,³⁹ 1425-ben egri kanonokságot,⁴⁰ 1427-ben pedig boszniai prépostságot⁴¹ kérvényezett. Minden bizonnyal eljár magyar ügyekben is, 1431-ben például Cserdi Imre római magyar gyóntató egyik peres ügyében volt pápai delegált.⁴² 1435 nyarán még van nyoma hivatali tevékenységének, de 1435. szeptember 11-én már nem volt az élők sorában.⁴³

Volt idő, mikor Henyei Dénes nem egyedül szolgálta veszprémi egyházmegyésként az Apostoli Penitenciáriához fordulókat: Lövöldi Mihály veszprémi kanonok 1430-ban és 1431-ben a hivatal ügyvédjeként (*procurator*) szolgált Rómában.⁴⁴ Rajtuk kívül még két veszprémi egyházmegyei származásút ismerünk, aki a Kúriában dolgozott: 1448/49-ben Tatai Bálint pápai adószedőként állt a Kamara szolgálatában,⁴⁵ míg 1494-ben András fia Mihály klerikus

³⁴ Életéről röviden lásd FRAKNÓI, 1902. 405.

³⁵ MREV III. 354. – Dénes talán 1403-ban a Nápolyi László vezette felkelésben vett részt.

³⁶ RG Online, RG V 01511, URL: <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/5/1511>> (A letöltés időpontja: 2020. nov. 20.)

³⁷ LUKCSICS I. 42. sz., ZsO VI. 1425. sz., RIBI, 2018. 148. – Mivel szülőfaluja, Henye (ma Balatonhenye) Köveskál szomszédságában helyezkedik el, így könnyen lehet, hogy ezt a javadalmát már régebb óta bírta.

³⁸ LUKCSICS I. 208. sz., ZsO VII. 973. sz.

³⁹ LUKCSICS I. 314. sz., ZsO VII. 2250. sz. 1423-ban meg kellett válnia tőle, mert kiderült, hogy egy András nevű pálos szerzetessel együtt jogtalanul foglalták el, LUKCSICS I. 544. sz., ZsO X. 240. sz.

⁴⁰ LUKCSICS I. 842. sz., ZsO XII. 1318. sz., C. TÓTH, 2015a. 65. Ekkor mondott le fehérvári kanonokságáról és a köveskáli plébániáról: LUKCSICS I. 868. sz., ZsO XIII. 284. sz., Cameralia II. 1157. sz.

⁴¹ LUKCSICS I. 931. sz., ZsO XIV. 432. sz. (egri kanonoki javadalma megtartásával) 1428-ban kifizette az annátát, Cameralia II. 1164–1165. sz., 1431-ben pedig újra kiállította préposti kinevezési bulláját, mert az eredetét elveszítette, LUKCSICS II. 43. sz. Lásd még C. TÓTH, 2013. 24.

⁴² LUKCSICS II. 59. sz.

⁴³ 1435. júl. 31. RG Online, RG V 01511, URL: <<http://rg-online.dhi-roma.it/RG/5/1511>> (A letöltés dátuma: 2020. nov. 20.), 1431. szept. 11. LUKCSICS II. 387. sz.

⁴⁴ A Datáriában és az Apostoli Kamarában is intézett el ügyeket: 1430. jan. 11. – 1431. jún. 5. LUKCSICS I. 1411. sz., Cameralia II. 1177., 1183–1185., 1189. sz. Lásd még ERDÉLYI, 2005. 74.

⁴⁵ LUKCSICS II. 1032., 1055. sz.

a kancelláriában tevékenykedett.⁴⁶ A pápai kancelláriában több mint két évtizedig szolgáló Kosztolányi Polikárp Györgyöt⁴⁷ és a pistoiái jogászt, Vincenzo Baldit⁴⁸ egyaránt veszprémi kanonoksága, míg a szintén komoly kancelláriai karriert befutó Trevisói (Vosich) Simont⁴⁹ a bakonybéli apátság kormányzó-sága és fehérvári kanonoksága kötötte az egyházmegyéhez.

A pápai Kúria mellett még a Rómában élő bíborosok udvartartásában is találunk olyan klerikusokat, akik itteni szolgálatuk révén jutottak javadal-makhoz.⁵⁰ Túronyi Kelemen Gabriele Rangoni bíboros, egri püspök⁵¹ káp-lánjaként évekig tartózkodhatott Rómában, ez idő alatt a felsőörsi prépost-ságot is elnyerte.⁵²

Ki kell emelni a veszprémi egyházmegye szentszéki kapcsolatának egy kü-lönleges – másutt már részletesebben tárgyalt – periódusát: 1503 és 1511 kö-zött Pietro Isvalies bíboros Rómából, nagyobb részt kormányzói – Tommaso Bellorusso és a már említett Vincenzo Baldi – által igazgatta püspökségét. Befolyását latba vetve bullát eszközölt ki II. Gyula pápától a leégett székesegy-ház felújítását szolgáló búcsúról és a püspöki birtokokon garázdálkodók ellen.⁵³

Diplomáciai küldöttségben

A pápa számos esetben fogadott magas rangú diplomáciai küldöttséget. Ma-gyarországról Rómába a legnépesebb és alighanem legfényesebb delegáció 1433-ban Luxemburgi Zsigmond vezetése alatt a császárrá koronázására ér-kezett. Mivel Zsigmond király népes küldöttsége számára IV. Jenő pápától azt kérte, hogy a magyar tagjai részére a bullákat díjak nélkül állítsák ki, így lehetőség nyílik arra, hogy a kíséret tagjait pontosan rekonstruálni lehessen.⁵⁴

A több száz fős küldöttségből a kutatásnak 192 személyt sikerült azonosí-tania, közülük 159 volt a magyar korona alattvalója.⁵⁵ Ha azt vesszük, hogy

⁴⁶ MREV IV. 32.

⁴⁷ FRAKNÓI, 1898a. 2–14., FRAKNÓI, 1902. 406–407., KÖBLÖS, 1994. 354–355., SZOVÁK, 2008., KARLINSZKY, 2019. 184., FEDELES, 2019a. 43., 47., FEDELES, 2019b. 193–194.

⁴⁸ NEMES, 2015. 492., NEMES, 2018. 24–25.

⁴⁹ FRAKNÓI, 1895., FRENZ, 1986. 2103. sz., KÖBLÖS, 1994. 370–372., C. TÓTH, 2015c. 57–59., C. TÓTH, 2019. 33., 257.

⁵⁰ GIRGENSOHN, 1979.

⁵¹ BLASI, 2016., C. TÓTH, 2017. 49., KRISTÓF, 2019.

⁵² BEDY, 1934. 56., FEDELES, 2005. 458–459., Cameralia II. 1299. sz., KOVÁCS, 2016. 318., KARLINSZKY, 2019. 197.

⁵³ NEMES, 2018. 23–26.

⁵⁴ A kérvényt lásd FRAKNÓI, 1893b. 1–8., 3–4., LUKCSICS II. 181. sz.

⁵⁵ Alapi István, Alsólendvai Bánfi Pál és István, Bélyei György, Bogdányi András és Bereck, Budai György és Jakab, Büki Basó István, Csányi Kelemen, Csetneki László, Ecséri László, Eresztvényi Miklós, Gersei Pető László és Péter, Gordovai Fánecs István és János, Halápi László, Hidegkúti Antal, Katus Gergely, Kiskomári György, Marcali György, István, János és

ebből 37 fő, azaz csaknem a negyede a veszprémi egyházmegyéből származott, akkor elmondhatjuk, hogy a dioecesis a követségben felülreprezentáltak tekinthető. Sőt, ez a részesedés még markánsabb is, ha figyelembe vesszük, hogy a 23 báróból tíz (Marcali György, István, János és Imre, Gordovai Fáncs István és János, Alsólendvai Bánfi Pál és István, valamint Gersei Pető László és Péter) veszprémi egyházmegyei volt.⁵⁶

Többen Zsigmond király kíséretéhez tartoztak: Ecséri László altárnok, Szakácsi Balázs szakácsmester, Eresztvényi Miklós, Terebezdi Tamás és Szakácsi Mihály familiárisok, Tapsonyi Antimus Miklós és Szentmihályi István udvari lovagok.⁵⁷ Osztopáni Péter somogyi alispán és Szőcsényi László és Miklós valószínűleg a Marcali testvérekkel, míg Gordovai Fáncs István a Tallóciakkal érkezhetett Rómába.⁵⁸ A veszprémi egyházmegyei klerikusokat Büki Basó István királyi ítélmester és Csetneki László, a budafelhézsi keresztes konvent rektora képviselte.⁵⁹ A pápához beadott kérvényekben nemcsak teljes búcsúról, szabad gyóntatóválasztásról vagy hordozható oltár használatának engedélyezéséről olvashatunk, hanem sokan kértek birtokaik templomai számára búcsút és ereklyét.

Magyarország és az Apostoli Szentszék közötti diplomáciai kapcsolattartást nagyrészt klerikusok bonyolították le, ezen belül is többnyire az egyházi közép rétegből kerültek ki.⁶⁰ A veszprémi kanonokok közül Vetési László nagyprépost (1475)⁶¹ és Bacskai Miklós kisprépost (1493–1496),⁶² a budai kanonokok soraiból Szászi János (1425),⁶³ Stock Miklós (1435)⁶⁴ és Karai László (1470)⁶⁵ prépostok, valamint Szántai Mihály kanonok (1470–1471, 1475, 1476–1477),⁶⁶ a fehérvári káptalan tagjai közül pedig Mihály fia Benedek (1432)⁶⁷

Imre, Osztopáni Péter, Szakácsi Balázs, Benedek, Jakab és Mihály, Szentgyörgyi Zapa János, Szentmihályi István, Szerdahelyi Imre, Szőcsényi László és Miklós, Tapsonyi Antimus Miklós, Terebezdi Tamás. A küldöttség tagjairól lásd CSUKOVITS, 1998. (különösen 33–34.), E. KOVÁCS, 2009. (különösen 1362–1371).

⁵⁶ CSUKOVITS, 1998. 23.

⁵⁷ Uo. 21.

⁵⁸ Uo. 22.

⁵⁹ Uo. 24.

⁶⁰ Lásd erre FEDELES, 2019a. 40., LAKATOS, 2019. 610.

⁶¹ FRAKNÓI, 1898a. 399–403., MREV III. 324–334., IV. 460–461., KARLINSZKY, 2014. 97., KARLINSZKY, 2019. 199., FEDELES, 2019a. 42., 46.

⁶² MREV IV. 27–28., TÓTH SZABÓ, 1903. 13., KÖBLÖS, 1994. 327–328., C. TÓTH, 2015b., KARLINSZKY, 2019. 171., 174–175., LAKATOS, 2020. 294–295.

⁶³ FRAKNÓI, 1902. 7. (tévesen Uski Jánossal azonosítva), LUKSICS, 1908. 12–15., FEDELES, 2005. 446–447., C. TÓTH, 2013. 25., RIBI, 2020. 59.

⁶⁴ FRAKNÓI, 1902. 23., RIBI, 2020. 59.

⁶⁵ FRAKNÓI, 1898b., KÖBLÖS, 1994. 299–300., FEDELES, 2019b. 214.

⁶⁶ FRAKNÓI, 1898a. 865–868., KÖBLÖS, 1994. 305., 317–319., FEDELES, 2019a. 44–45.

⁶⁷ FRAKNÓI, 1902. 10–14., MREV III. 74., RIBI, 2018. 135.

és Beriszló Péter (1508)⁶⁸ prépostok, valamint Fehérvári András (1432)⁶⁹ és Nyújtódi Miklós kanonok (1467, 1472, 1480)⁷⁰ utaztak Rómába diplomáciai küldetés céljából. Közülük Szászi János már veszprémi püspökként hagyta el Rómát,⁷¹ Beriszló Péter pedig 1511-ben⁷² veszprémi főpapként is visszatért. Vetési Albert – aki erdélyi kanonokként már több ízben küldtek követként a pápához – veszprémi püspöksége idején négyszer is (1459, 1463, 1474–1475) megfordult a római Kúriában.⁷³ A már említett Nyújtódi Miklós kanonoksága mellett knini püspöki címet is viselt.⁷⁴

A követek elsősorban természetesen az uralkodó által meghatározott ügyben jártak el, de ettől még nem feledkeztek meg szűkebb pátriájukról vagy klerikus közösségükről, sőt esetlegesen saját előmenetelükről sem. Mihály fia Benedek fehérvári prépost az 1432. évi követsége idején azt kérte, hogy ünnepeles főpapi áldást adhasson,⁷⁵ Vetési Albert pedig egyik követsége alatt II. Pius pápától a veszprémi székesegyház oldalában lévő Szent György-kápolna számára szupplikált búcsút.⁷⁶ Szántai Mihály az egri egyházmegyei újvárosi Szent Mátyás-plébániát kérte a pápától, és feljebbvalója, Bodó Miklós fehérvári prépost számára is bullákat állíttatott ki.⁷⁷

Kérelmezők a Kúria hivatalaihoz

Az egyes egyházmegyék és a római Kúria kapcsolatát legjobban a Kancellária, a Datária és a Sacra Poenitentiarum Apostolica regisztrumai dokumentálják. A magyar középkor időszakára mintegy 2000 szupplikációs- és csaknem 3000 – vatikáni és lateráni – bullaregisztrum áll rendelkezésre,⁷⁸ és a Penitenciára levéltára is csaknem 3000 magyar vonatkozású kérvényt rejt erre a periódusra.⁷⁹ Hogy a vatikáni levéltárban fennmaradt hatalmas mennyiségű magyar

⁶⁸ MREV IV. 176., KÖBLÖS, 1994. 337., KUBINYI, 1996. 124., LAKATOS, 2020. 317.

⁶⁹ FRAKNÓI, 1902. 12–13., MREV III. 78., RIBI, 2018. 146.

⁷⁰ FRAKNÓI, 1898a. 5–7., KÖBLÖS, 1994. 359., KALOUS, 2018., FEDELES, 2019a. 45.

⁷¹ Kinevezési bullája: LUKCSICS I. 843. sz.; servitiumát az Apostoli Kamaránál személyesen intézte: Cameralia I. 166. sz.

⁷² FRAKNÓI, 1902. 303., KUBINYI, 1996. 125., LAKATOS, 2020. 323.

⁷³ FRAKNÓI, 1898a. 385–404., MREV III. 168., FEDELES, 2019a. 44.

⁷⁴ C. TÓTH, 2017. 76.

⁷⁵ MREV III. 76–77.

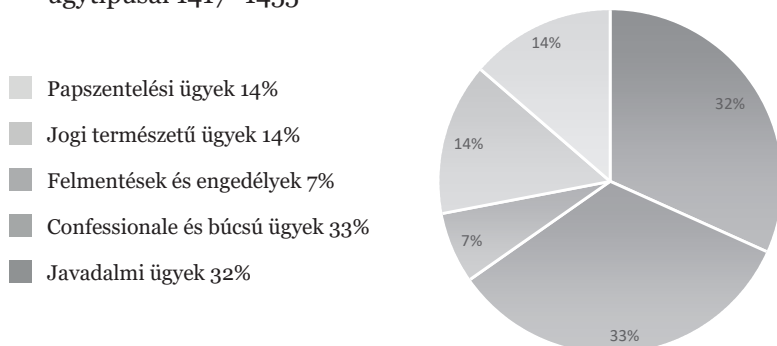
⁷⁶ „... in capella beati Georgii martiris, que ad latus ecclesie sancti Michaelis archangeli in castro Wesprimiensi aquilonem versus est constructa, cui etiam capelle a Sanctissimo domino Pio papa gloriosissime reminiscencie indulgentias plurimas, dum legationis officio ex parte Maestatis Regie apud predictum pontificem maximum in urbe Romana fungeremur, impetrando optinuimus...” VO 258., lásd még KARLINSZKY, 2008. 97–100.

⁷⁷ Cameralia II. 1268., 1271. sz.

⁷⁸ ÉRSZEGI, 1978., 329., 331., 333.

⁷⁹ ERDÉLYI, 2005. 70.

1. Veszprémi egyházmegyeiek által a Kancelláriába benyújtott kérvények ügýtípusai 1417–1455

vonatkozású forrás jelentőségét még jobban kiemelm, érdemes egy összevetést tenni a Kárpát-medence archívumaiban fennmaradt pápai oklevelekkel. Lukcsics Pál V. Márton, IV. Jenő és V. Miklós pontifikátusát (1417–1455) feldolgozó kötetei 2809 regesztát tartalmaznak, melyekben az egy ügyre vonatkozó kérvényeket és az arra kiállított bullákat a szerző – amennyiben mindkettő fennmaradt – mindig összevonta.⁸⁰ Ezzel szemben a Kárpát-medence levéltáraiban ebben az időszakban mindössze 211 pápai bulla található, az átírásokat és másolatokat is figyelembe véve 328 példányban, és ezek közül pedig csak 102 az eredeti.⁸¹ Ráadásul ha megnézzük azt is, hogy a 211 bullának csak 60 esetben maradt meg a regisztruma a Vatikánban, a pápai levéltári állományok pusztulásának mértékére is következtethetünk.⁸² Ezek alapján is nyilvánvaló tehát, hogy a jelenleg ismert kérvények és bullák az eredetileg benyújtott és kiállított iratoknak legfeljebb csak töredékét jelenthetik. Arról nem is beszélve, hogy az 1455 és 1526 közötti szupplikáció- és bullaregisztrumok magyar vonatkozású anyagának publikálása – VI. Adorján pápa időszakát kivéve⁸³ – a Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis III. és IV. kötete és Czaich Á. Gilbert publikációi⁸⁴ ellenére sem teljes. Az alábbiakban tehát igyekszem elsősorban a Lukcsics Pál által kutatott időszakot elemezni, és megállapításokat is a fentiek ismeretében is csak feltételesen teszek.

A források átvizsgálása után a következő nagyobb ügyköröket különítettem el, amelyek miatt a veszprémi egyházmegye hívei a római Kúriához fordultak: javadalmi ügyek, peres ügyek, bűnök és fogyatékoságok alóli felmentések, confessionalék és búcsúk, valamint a római papszentelés. (1. ábra)

⁸⁰ LUKCSICS I–II.

⁸¹ A Kárpát-medencei levéltárakban lévő pápai kiadványok repertóriumán jelenleg is dolgozom, megjelenése 2021-ben várható.

⁸² RITZLER, 1962–1964., FRENZ, 1977.

⁸³ LAKATOS, 2015., LAKATOS, 2018.

⁸⁴ CZAICH, 1899., CZAICH, 1902., CZAICH, 1904.

Javadalmi ügyek

A javadalmi ügyek alatt az új javadalomért való kérvényezést, a már meglévő javadalomban való újbóli megerősítést és javadalomhalmozás engedélyezését érthetjük. Ha megvizsgáljuk, hogy a veszprémi egyházmegye mely javadalmi tünnek fel e forrásokban, akkor természetesen elsőként kell megemlítenem a főpapi székeket: szép számmal találunk ugyanis veszprémi püspöki vagy segédpüspöki kinevezéseket, illetve áthelyezéseket.⁸⁵ A javadalmi ügyek meghatározó része egyértelműen a káptalanokat érinti, ezek közül is a veszprémi székes-,⁸⁶ valamint a budai⁸⁷ és a fehérvári⁸⁸ társaskáptalan stallumai voltak a legkeresettebbek, az ügyek nagy részét is ezek teszik ki. Nem csoda, hiszen a három káptalan együttesen csaknem száz stallumot számlált.⁸⁹ A veszprémi Mindenszentek- vagy a fehérvári Szent Miklós-társaskáptalan⁹⁰ kanonokjával szinte alig találkozunk.⁹¹ Ezenkívül a forrásokban arra is akad példa, hogy a veszprémi egyházmegyéből származó vagy ott már javadalommal rendelkező klerikus máshol kérjen beneficiumot.⁹² Feltűnnek természetesen szerzetesi közösségek élére történő diszpozíciók is;⁹³ kápolnák, oltárjavadalmak⁹⁴ és plébániák⁹⁵ ugyanakkor viszonylag ritkábban fordulnak csak elő.

A kérvényező személyes jelenléte az esetek többségében sajnos sem a kérvényből, sem a bullából nem dönthető el, viszont az Apostoli Kamara – amelynek a kinevezéssel járó illetékeket kellett befizetni – fondjai azért néhány esetben a segítségünkre sietnek. V. Márton pápa 1422. március 23-án állított ki egy bullát, amelyben Ereki János fia Simon egy fehérvári kanonoki

⁸⁵ LUKCSICS I. 738., 804., 843., 1023. sz., II. 68., 486–487., 673., 688., 942–944. sz., MREV III. 154., IV. 10., 118–119., 133., 171., 289–290., 110–111.,

⁸⁶ LUKCSICS I. 3., 5., 26., 116., 124–125., 151., 168., 171., 276., 337., 339–340., 491–492., 696., 700., 701–702., 742., 832., 923. sz., II. 308., 602., 676–678., 681., 696., 891., 926., 1001., 1003–1004., 1042. sz., MREV III. 148.,

⁸⁷ LUKCSICS I. 9., 15., 108., 120., 338., 742., 858. sz., II. 362–363. sz., MREV IV. 80–81., 88–89.

⁸⁸ LUKCSICS I. 87., 116., 120., 161., 276., 474., 477., 621., 851., 916., 1344–1346. sz., II. 42., 301., 323., 350., 650., 733–734., 739., 792., 825., 882., 929., 966. sz., CZAICH, 1904. 166., 173., MREV IV. 53., 56., 128.

⁸⁹ KÖBLÖS, 1994. 15–16., KARLINSZKY, 2019. 140.

⁹⁰ LUKCSICS I. 277. sz.

⁹¹ Mivel prépostjai kispréposti rangban a székes-, illetve a Szűz Mária-káptalan tagjai is voltak, így a velük kapcsolatos ügyeket lásd fent.

⁹² LUKCSICS I. 6., 17., 105., 239., 253., 379., 390., 706., 736., 1369., 1415., 1422. sz., II. 25., 92., 116., 132., 134., 140., 309., 316., 318., 320., 532., 588–589., 610., 651., 680. sz.

⁹³ LUKCSICS I. 53. (Budafelhévíz), 638. (Csút), 719. (Almád), 907. sz. (Tihany, Somogyvár), II. 12. (Zalavár), 594. (Somogyvár), 683. (Ercsi), 1063. (Dömös), 1156. sz. (Bakonybél), MREV III. 166–167. (Bakonybél), MREV IV. 9–10. (Kapornak), 168–169. (Fehérvári domonkos kolostor).

⁹⁴ LUKCSICS I. 499. sz., II. 41., 55., 138–139., 605. sz., MREV IV. 107–108., 275–276.

⁹⁵ LUKCSICS I. 129., 858. sz., II. 731. sz.

javadalmat nyert.⁹⁶ Néhány nappal később, április 6-án kifizette a Kamarában az érte járó annátát.⁹⁷ Ha már ott volt, szívességet is tett újdonsült kanonoktársának, Gergely fia Lászlónak: a nemrég szintén fehérvári káptalani stallumot nyert klerikus helyett is eljárt.⁹⁸ Hasonló eset játszódott le 1440 tavaszán is. 1440. március 26-án Branda bíboros kérésére Szentvidi Bálint a veszprémi prépostságot,⁹⁹ Tatai Bálint a zalai főesperességet,¹⁰⁰ Nagybesnyői László fia Pál pedig egy veszprémi kanonoki javadalmat¹⁰¹ nyert el. A kamarai források szerint viszont hármójuk közül csak ketten, Szentvidi Bálint és Tatai Bálint keresték fel az épp Firenzében székelő pápai Kúriát.¹⁰²

A személyes ügyintézésnél¹⁰³ tehát jóval gyakrabban fordulhatott elő, amikor a javadalmas megbízott útján intéztette az ügyeit, ezek jelentős része – mint arra fentebb is láthattunk példát – szintén a veszprémi egyházmegyéből, sőt akár ugyanarról a településről, ugyanabból a közösségből érkezett. Számos példa van arra, hogy fehérvári kanonokok jártak el kanonoktársuk helyett,¹⁰⁴ vagy például Rozgonyi Péter és Simon veszprémi püspökök is egyaránt Liptói Miklós veszprémi prépostot bízták meg servitiumuk megfizetésével.¹⁰⁵ Emellett persze az is előfordult, hogy veszprémi egyházmegyei javadalmak intézését más egyházmegye klerikusai vállalták,¹⁰⁶ mint ahogy arra is van példa, hogy veszprémi egyházmegyések más dioecesisek javadalmait képviselték.¹⁰⁷ E példák inkább az ügyintézés alkalmi voltára, semmint tervezettségére utalnak. A 15. század közepétől azonban egyre többen voltak, akik nem bízták ügyeiket a véletlenre, és kúriai hivatalnokokat¹⁰⁸ vagy – nagyrészt a püspökök – bankházakat¹⁰⁹ bízták meg a kamarai ügyintézésel.

⁹⁶ LUKCSICS I. 474. sz., RIBI, 2018. 153.

⁹⁷ Cameralia II. 1111. sz.

⁹⁸ LUKCSICS I. 477. sz., Cameralia II. 1112. sz., RIBI, 2018. 151.

⁹⁹ LUKCSICS I. 677. sz., KARLINSZKY, 2014. 96., KARLINSZKY, 2019. 195.

¹⁰⁰ LUKCSICS I. 678. sz., KARLINSZKY, 2014. 97., KARLINSZKY, 2019. 196.

¹⁰¹ LUKCSICS I. 676. sz.

¹⁰² Cameralia II. 1230–1234. sz.

¹⁰³ Lásd még: Balázs fia László (LUKCSICS I. 858. sz., Cameralia II. 1157. sz., RIBI, 2018. 151.), Szerémi Imre (LUKCSICS II. 41., 53. sz., Cameralia II. 1190. sz., RIBI, 2018. 149.), Töltszéki Péter (Cameralia II. 1193. sz., RIBI, 2018. 153.), Kálmáncsehi Domonkos (Cameralia I. 290. sz., KÖBLÖS, 1994. 352–353.).

¹⁰⁴ Cameralia II. 1159–1160., 1178., 1187., 1192., 1223., 1227. sz.

¹⁰⁵ Cameralia I. 160., 175., 610., 638. sz. Liptóira lásd KARLINSZKY, 2014. 102–103.

¹⁰⁶ Cameralia I. 164., 168–169., 219., 244., 629. sz., II. 1241., 1292–1293., 1279. sz.

¹⁰⁷ Cameralia I. 162., 165., 176. sz., II. 1133., 1368. sz., MREV IV. 140.

¹⁰⁸ Cameralia I. 213., 268., 271., 286., 625a, 696., 736–737., 758. sz., II. 1118–1119., 1153–1154., 1239., 1323a., 1339–1340. sz.

¹⁰⁹ Medici-bankház: Cameralia I. 628., 633., 633a., 644., 678. sz., Sauli-bankház: Cameralia II. 1319. sz., Fugger-bankház: Cameralia I. 306., 314., 317. sz., II. 1346–1347., 1359. sz.

Felmentések, engedélyek

A pápákat mint legfőbb spirituális kegyosztókat számos esetben felkeresték, hogy bűnök vagy egyéb hiányosságok alól felmentést kérjenek. A Kancellária mellett a pápai gyóntatóhivatal, a Sacra Poenitentiaria Apostolica is sok kérvényt fogadott a veszprémi egyházmegye területéről, melynek csaknem fele súlyos vétek alól kért feloldozást.¹¹⁰ A legsúlyosabb, erőszakos bűnökkel kapcsolatos szupplikációkban – akár a kancellárián, akár a penitenciárián adták be őket – bepillantást nyerhetünk a középkori veszprémi egyházmegye minden napjaiba is.

A tragédiák egyik leggyakoribb okozója kérvényezőik érvelése szerint a hirtelen harag volt. Szerémi Imre fehérvári éneklőkanonok a bazilikában bántalmazta egyik klerikustársát,¹¹¹ András fia Gál péntekhelyi plébános pedig a templom eltűnt kulcsait számon kérve vakított meg egy asszonyt.¹¹² Faddi Molnár Kelemen siófoki plébános nevelőatyján esett sérelmet megbosszulandó lóháton karddal támadt egy laikusra.¹¹³ Miklós, a segesi domonkos kolostor perje rendtársa familiáriását egy eldurvult hócsatában sebezte halálra.¹¹⁴ Fehérvári Mátyás egy diákcsíny miatt dobta fejbe egy edénnyel az őt ugrató iskolatársát,¹¹⁵ és ugyancsak diákcsíny oltotta ki a malaclopás miatt igaztalanul vádolt Babocsai István életét is.¹¹⁶ Vas Tamás budai kanonok és Bálint fia Péter zámolyi plébános egyaránt eltűzött fegyvelmezés miatt került bajba: előbbi a kantárszarát ellopó és rajta gúnyolódó fiún töltötte ki mérgét, míg utóbbi a Hiszekegyet elfelejtő diák fejére mért botütéssel okozott halált.¹¹⁷ Hasonló körülmények között vált gyilkossá János kutasi plébános is: az elkóborolt tehenet megkeresni nem akaró szófogadatlan unokaöccsére mért túlzottan nagy erejű ütést.

Nagykai Demeter, a fehérvári Szent Miklós egyház kanonokja tettét az éjszaka sötétjével és a félelemmel indokolta, egy éjszaka ajtaján kopogtató nőt szúrt le kardjával.¹¹⁸ Volt olyan, aki egyházi pályára lépven korábbi világi életét bánta meg: Péter fia Lőrinc pálos szerzetes azt vallotta, hogy korábban Mátyás király szolgálatában állt, és ezalatt több latort is karóba húzott.¹¹⁹

¹¹⁰ ERDÉLYI, 2005. 84.

¹¹¹ LUKCSICS II. 53., RIBI, 2018. 137.

¹¹² MREV III. 157.

¹¹³ MREV III. 310–311., IV. 6–7.

¹¹⁴ LUKCSICS II. 561. sz.

¹¹⁵ MREV III. 278–279.

¹¹⁶ ERDÉLYI, 2011. 85.

¹¹⁷ MREV IV. 15–16., ERDÉLYI, 2011. 74., 148.

¹¹⁸ MREV IV. 143–144.

¹¹⁹ MREV III. 232.

Olyanokkal is találkozhatunk, akik véletlen baleset folytán oltották ki mások életét. Szentandrás Márton óbudai iskolás épp az iskolamestert megkárosító tolvajokat üldözve nyilazta le véletlenül egyik társát,¹²⁰ Buti György pap kedvtelésből kardvívásba bonyolódva sebesített halálra egy laikust.¹²¹ Ötvösi Benedek és Atádi Bálint egy fehérvári útjuk alkalmával hóviharban elvesztett és megfagyott útitársuk miatt éreztek lelkipurdalást, és ezért fordultak a pápához felmentésért.¹²²

Olyan esetek is előfordultak, amikor a kérvényező akarva vagy akaratlanul gyilkosságot idézett elő. Ugron Miklós budaszentlőrinci pálos szerzetes és Pál zselicszentjakabi apát például szolgáltaival akasztatott fel egy tolvajt,¹²³ Segesdi János nagylaki plébános vazallusai egy falopás miatt kitört konfliktus során keveredtek gyilkosságba.¹²⁴ Óbudai János diák pedig azért folyamodott felmentésért, mert gyermekkorában egy keresett gyilkos kilétét árulta el az offiálisnak, aki a bűnözőt lefejeztette.¹²⁵

De nem csak a bűnös, néha az áldozat is folyamodott felmentésért az erőszak révén kialakult testi fogyatékoság miatt, mivel így nem végezhetett volna oltárszolgálatot. Eddei Balázs egy gyermekcsíny miatt elvesztett szeme – testvére hozzávágott egy csirkét, ami csőrével kivájta azt –, míg Szűcs Péter görbői plébános levágott jobb kisujja miatt kért felmentést.¹²⁶

Külön csoportot alkotnak a házassági ügyek: a rokonházasság esetén is csak a pápa adhatott felmentést,¹²⁷ mint ahogy a gyermekkorban kényszer alatt tett házassági ígéretet is csak Rómában tehették semmissé.¹²⁸ Számos kérvény vonatkozik szerzetesekre is. Találkozunk kolostorukat elhagyó kóbor fráterekkel – közöttük Magyar Pállal, a Laskai Osvát szigorát megszokni nem tudó tálodi minoritával –,¹²⁹ és olyanokkal is, akik szerzetesi életüket más rendben szerették volna folytatni.¹³⁰

Több idős szerzetes hajlott kora miatt kérte felmentését a szerzetesi élet szigora alól. Moncsinai Zsuzsanna óbudai klarissza nővér – aki miután áthelezte magát a sárospataki obszerváns kolostorba – azt kérte, hogy testének gyengesége miatt élete hátralévő részét hadd élje rokonoknál a ferences

¹²⁰ MREV IV. 38–39., TÓTH SZABÓ, 1903. 342.

¹²¹ ERDÉLYI, 2011. 124–125.

¹²² MREV III. 60., LUKCSICS I. 911–912. sz.

¹²³ LUKCSICS I. 94., 515. sz., MREV IV. 22–23., TÓTH SZABÓ, 1903. 341–342.

¹²⁴ MREV III. 148–149.

¹²⁵ MREV IV. 47–48., TÓTH SZABÓ, 1903. 342.

¹²⁶ MREV III. 52., IV. 290–291.

¹²⁷ LUKCSICS I. 589. sz., II. 69., 743., 751., 877., 1117. sz., MREV IV. 73–74.

¹²⁸ MREV IV. 179–180., ERDÉLYI, 2005. 67.

¹²⁹ LUKCSICS I., 1283., II. 633., 1294. sz., MREV IV. 84–85., TÓTH SZABÓ, 1903. 331., ERDÉLYI, 2011. 50., 153. jegyzet.

¹³⁰ LUKCSICS II. 10., 96., 611. sz., MREV III. 168., IV. 28.

harmadrend regulája szerint.¹³¹ Hasonló kérvényt nyújtott be Szenneri Zarándok Miklós, aki bevallotta, hogy idős kora miatt már nem tud megfelelni az obszerváns ferences regula előírásainak.¹³² Kenyérsütő Pált – aki a kérvény szerint kíváncsiságból lépett a pálos rendbe – már fiatal korában elriasztotta a szerzetesi élet szigora.¹³³ Bejsa Tamás fehérvári domonkost és Szabó Máté kapornaki bencést erőszakkal, míg Helye István budaszentlőrinci pálost csellet vették rá, hogy tegyen fogadalmat.¹³⁴

Több ízben kérvényeztek klerikusok pasztorációval kapcsolatos ügyekben. Mihály fia Benedek fehérvári és Liptói Miklós veszprémi prépost, valamint Bani Pál, a budavári Nagyboldogasszony-egyház plébánosa egyaránt azt kérte, hogy püspöki jelvényekben misézhesen és a híveknek főpapi áldást adhasson.¹³⁵ Bodó Miklós fehérvári prépost két ízben is szupplikált, hogy napkelte előtt is misézhesen,¹³⁶ Szepesi Bálint veszprémi éneklőkanonok pedig a zsolozsma római rítus szerinti végzésének engedélyezéséért szupplikált.¹³⁷

Jogi természetű ügyek

Az egyházmegyei szentszéki bíróságoktól – a magyar uralkodók időről időre visszatérő tiltásai ellenére¹³⁸ – rendszeresen fordultak a felettes bírói fórumként működő kúriai bíróságokhoz. Ritkán az is előfordult, hogy egyből Rómában kezdődött a per. Várdai Pált, a budai Szent Zsigmond-káptalan prépostját Iacobus Piso véresre veréséért X. Leó pápa a Kúriába idézte, hogy az Apostoli Kamara auditora kivizsgálhassa az esetet.¹³⁹

A pápa az alperes és a felperes közötti nézeteltérés kivizsgálására általában a szóban forgó egyházmegye területéről – ritkábban valamelyik szomszédos egyházmegyéből – választott bírót, aki nemcsak a püspök, hanem kanonok (legtöbbször a veszprémi, a budai és a fehérvári prépost), sőt apát¹⁴⁰ is lehetett. Számos alkalommal bízott meg a pápa veszprémi egyházmegyei egyházi méltóságokat olyan peres ügyek kivizsgálásával vagy esetleg ítélethozatallal, amelyek nem az egyházmegye területéhez kötődtek. Az esetek túlnyomó több-

¹³¹ MREV IV. 3–4., 94–95., TÓTH SZABÓ, 1903. 334.

¹³² ERDÉLYI, 2011. 41., 95. jegyzet.

¹³³ ERDÉLYI, 2011. 44., 46. 127. jegyzet, 48.

¹³⁴ ERDÉLYI, 2011. 46–47.

¹³⁵ LUKCSICS I. 737., 814. sz., MREV IV. 77–78., 82–83., TÓTH SZABÓ 1903. 232.

¹³⁶ MREV III. 155., 206. Bodó Miklósról lásd KÖBLÖS, 1994. 338–339.

¹³⁷ MREV IV. 237. Szepsiről lásd KARLINSZKY, 2019. 196.

¹³⁸ Pl. ERDŐ, 1996. 91–92.

¹³⁹ Consistorialia 25. sz.

¹⁴⁰ Bakonybéli apát: LUKCSICS I. 700–701. sz. Kapornaki apát LUKCSICS I. 474. sz. Somogyvári apát: LUKCSICS I. 923. sz., II. 59., 301. sz., MREV III. 152–153., 167. Tihanyi apát: LUKCSICS I. 499. sz., II. 677–678. sz. Zirci apát: LUKCSICS I. 175., 341., 491., 492., 499., 696., 802., 832. sz.

ségében a szomszédos győri,¹⁴¹ zágrábi,¹⁴² pécsi,¹⁴³ váci¹⁴⁴ és esztergomi¹⁴⁵ egyházmegyék területén folyó perekről volt szó, de néha előfordul csanádi¹⁴⁶ vagy erdélyi¹⁴⁷ egyházmegyes ügy is.

A jogi nézeteltérések között is nagy számban találkozunk egyházi intézmények között fellépő tizedperekkel. A magyar középkor egyik legnevezetesebb pere, az úgynevezett „sasadi tizedper” az esztergomi székeskáptalan és a pécsváradi apátság között zajlott, de mivel a kérdéses terület a veszprémi egyházmegye területén helyezkedett el, veszprémi egyházmegyei méltóságok delegált bíróként rendszeresen részt vettek benne.¹⁴⁸ A veszprémi székeskáptalan is számos esetben bonyolódott vitába a dézsma – legtöbbször annak is a kanonokokat illető negyede – miatt: hol az egyházmegye plébánosaival,¹⁴⁹ hol a győri püspökkel,¹⁵⁰ hol a pannonhalmi apáttal,¹⁵¹ hol pedig helyi nemesekkel.¹⁵²

Nemcsak peres ügyekkel lehetett a pápához fordulni. Az egyházfőnek jogában állt az új alapítások megerősítése is, ezért kérvényezett Hunyadi János a budavári prépostság,¹⁵³ Kanizsai János a kanizsai ferences kolostor,¹⁵⁴ Garai László a porvai,¹⁵⁵ II. Ulászló a fehéregyházi pálos kolostor,¹⁵⁶ Rozgonyi István a fehérvári bazilika Mária Istenszülő kápolnájának¹⁵⁷ és Razi János budai polgár a Mária Magdolna-templom egyik oltárjavadalmának¹⁵⁸ alapítása miatt. Gyakran keresték fel a Kúriát régi kiváltságok megerősítése,¹⁵⁹ egyházi java-

¹⁴¹ CZAICH, 1904. 169–170., 172–173., MREV III. 219–220., 224–225., IV. 23–27., LUKCSICS I. 341., 373. sz., II. 1042. sz.

¹⁴² CZAICH, 1904. 165., MREV III. 216–217., IV. 15., LUKCSICS I. 621. sz., II. 59. sz., ZsO IX. 893. sz., DL 20514., DL 34484., DF 256288.,

¹⁴³ MREV III. 242–244., LUKCSICS I. 89., 802., 1313. sz., II. 59., 594., 685., 792. sz.

¹⁴⁴ LUKCSICS I. 1414. sz., II. 1290., 1350–1351. sz.

¹⁴⁵ MREV III. 258–259., DF 277977., DF 238244., DL 15447.

¹⁴⁶ LUKCSICS I. 318. sz., II. 676. sz.

¹⁴⁷ LUKCSICS I. 711. sz., II. 301. sz.

¹⁴⁸ MREV III. 152–153., 162., LUKCSICS I. 759., 770., 773., 829. sz., II. 890., 1241., 1281., 1295. sz., ZsO XII. 1327. sz., ZsO XIII. 362., 834. sz., ZsO XIV. 441. sz., DF 237619., DF 237522., DF 237533., DF 237525., DF 237532., DF 237544., DF 237545., DF 237547. Lásd erre BÓNIS, 1971., C. TÓTH, 2015d., különösen 22–47.

¹⁴⁹ MREV IV. 103., 114–118., 121–126., 146–151., 387–389., LUKCSICS I. 167. sz.

¹⁵⁰ MREV III. 163. Lásd még erre Formularium Strigoniense 362., 370–371., 533–547.

¹⁵¹ MREV III. 170–171.

¹⁵² MREV III. 191–192., 225–226., 234–236.,

¹⁵³ MREV III. 140.

¹⁵⁴ MREV III. 47.

¹⁵⁵ LUKCSICS II. 666. sz.

¹⁵⁶ MREV IV. 18–20., 63–65., TÓTH SZABÓ, 1903. 221–222.

¹⁵⁷ LUKCSICS II. 346. sz.

¹⁵⁸ MREV III. 320–321.

¹⁵⁹ Veszprémi káptalan: MREV IV. 96–99., 114. Fehérvári káptalan: LUKCSICS I. 859. sz., II. 113., 336. sz., MREV III. 218., IV. 57–59., 262–266. Nyulak-szigeti kolostor: MREV III. 155–157., 164., IV. 174–175. DL 18393.

dalmak egyesítése miatt,¹⁶⁰ sőt akkor is a pápához fordultak, ha egyes kolostorokat más szerzetesrend kezelésébe kívántak adatni.¹⁶¹

A sokszor évekig elhúzódó perek miatt akár többször is meg kellett jelenni a Kúriában. A Nyulak-szigeti apácakolostor ügyében 1479-ben Elek budai domonkos szerzetes,¹⁶² majd 1494-ben Szegedi Tamás offiális¹⁶³ utazott Rómába; Nágocsi Gáspár 1500-ban a római Kúriában végeztetett szolgálataiért részesült külön juttatásban.¹⁶⁴

Római papszentelés

Bár, mint említettem, a Kancellária, a Datária és a Sacra Poenitentiarum Apostolica hivatalaiba beadott szupplikációk szövegei csak ritkán teszik lehetővé, hogy a kérvényező személyes jelenlétére következtethessünk, néhány kivétel azért akad. Van egy jól körülhatárolt csoport, akik a szupplikációjuk beadásakor egyértelműen az Örök Városban tartózkodtak: azok a klerikusok, akik Rómában soron kívül történő pappá szentelésüket kérték. Sokan vállalták a hosszú út fáradozását, és néhányan még attól sem riadtak vissza, hogy szabálytalansággal érzék el céljukat.¹⁶⁵

A témát nemrég példamutató alapossgal feldolgozó Fedeles Tamás több mint kétszáz, római papszenteléssel kapcsolatba hozható veszprémi egyházmegyei klerikust talált, akik 1418 és 1523 között Rómában vették fel a szent rendeket. Ha figyelembe vesszük a levéltári anyagban mutatkozó hiányokat és a magyar kutatás által még fel nem tárt szupplikációs köteteket, akkor meg kell állapítsuk, hogy számuk minden bizonnyal még ennél is több volt, erre pedig számos tényezőből következtethetünk. Míg az 1418 és 1453 között a Datárián leadott kérvények között 62 veszprémi egyházmegye fordult elő – ami az összes ilyen tárgyú kérvényből 18%-os részesedést tett ki –, addig az Apostoli Kamara *Libri Fomatarum* sorozatában 1426 és 1523 között Fedeles mindössze 45 esettel találkozott, ami a magyar vonatkozású bejegyzéseknek mindössze 6%-a. Ha ehhez hozzávesszük, hogy csak VI. Sándor pontifikátusa alatt a szupplikációs kötetekben 80 adatot talált Fraknoi, 1523-ban és 1524-ben pedig további 15 ordinációról van adat a kérvényregisztrumokban, akkor ez a feltételezésünk csak tovább erősödik.¹⁶⁶ Épp ezért a pappá szent-

¹⁶⁰ LUKCSICS II. 835. sz., MREV III. 149–151., 160–161., IV. 139–140.

¹⁶¹ LUKCSICS II. 919., 991–992. sz., MREV III. 250., 280–281., IV. 211–212.

¹⁶² *IMPLOM*, 2017. 255., 653.

¹⁶³ CSUKOVITS, 2003. 172–173., ORSÓS, 2020. 106.

¹⁶⁴ Számadáskönyv 62.

¹⁶⁵ Szentgróti Mihály engedély nélkül szenteltette fel magát (MREV III. 24.), Imre pap, majd később két veszprémi egyházmegyei klerikus hamis címre nyertek felszentelést (ERDÉLYI, 2011. 110., 112.).

¹⁶⁶ FEDELES, 2020. 108–109., 301–476.

telésért kérvényezőknak egyházmegyenkénti aránya nehezen becsülhető, a népességszámhoz viszonyított alul- vagy felülreprezentáltság becslésére sem vállalkoznánk.

Ennek ellenére azért egy megállapítás mindenképpen adódik. Ha megnézzük a pappá szentelési kérvények földrajzi eloszlását, megállapíthatjuk, hogy a nagyobb lélekszámú városok, mint Buda, Székesfehérvár és Veszprém mellett az egyházmegye sűrűbben lakott déli részéről érkeztek a legtöbben Rómába. Ez pedig egybevág azzal a megfigyeléssel, hogy a kérvényezés mértékét az adott térség demográfiai, gazdasági viszonyai és urbanizációs adottságai befolyásolták leginkább.¹⁶⁷

Zarándokok

A Rómába zarándokló hívekről számos forrástípusból nyerhetünk értékes információkat. Elsőként maradjunk is a Kúriában leadott kérvényeknél. A Rómában tartózkodók ugyanis – amint azt Zsigmond király 1433. évi kísérete esetében láttuk – előszeretettel adtak be úgynevezett *confessionale* típusú kérvényeket, amelyekben a teljes bűnbocsánat, szabad gyóntatóválasztás, hordozható oltáron való misézés, interdictum alá vett területeken történő szentségkiszolgáltatás, továbbá böjti időben tojás, tejtermékek vagy hús fogyasztásának engedélyezését foglalhatták magukba.¹⁶⁸ Ehhez gyakran társult a kérvényező lakóhelye vagy kegyurasága alatt lévő templom, illetve kápolna számára kért búcsúengedély is. Már Monay Ferenc és Csukovits Enikő is feltételezték, hogy az ilyen típusú szupplikációkat benyújtók egy része a zarándokok közül került ki,¹⁶⁹ és a kérvények alaposabb vizsgálata is erre utal.

Ha áttekintjük az 1417 és 1455 közötti ilyen típusú, veszprémi egyházmegyei szupplikációkat, akkor jól megfigyelhető, hogy Zsigmond 1433-i császárkoronázása mellett az 1423. és 1450. szentév jól láthatóan kiemelkedik.¹⁷⁰ (2. ábra) Ha a kérelmet benyújtók társadalmi helyzetét nézzük, akkor a 116 kérvényező nagy része, 85 világi személy volt, többségük, 64 nemesi száрма-

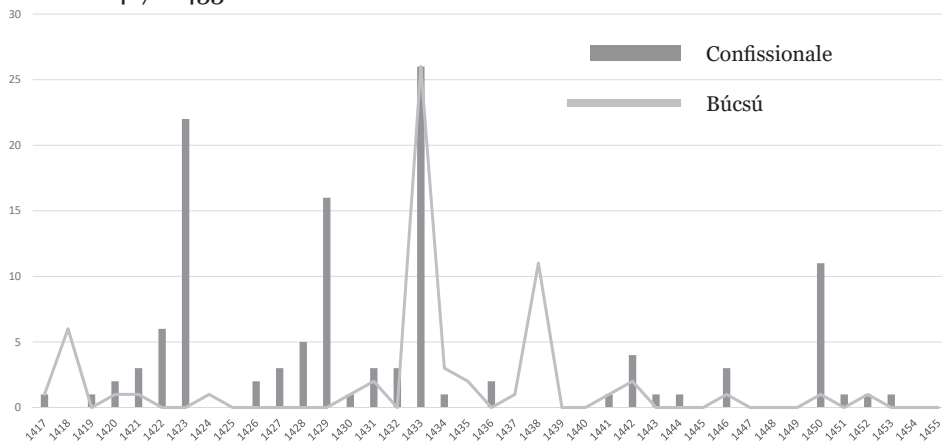
¹⁶⁷ NEMES, 2017a. 128–132., FEDELES, 2020. 109–117., 127.

¹⁶⁸ LAKATOS, 2018. 35–36.

¹⁶⁹ MONAY, 1956. 32., CSUKOVITS, 2000. 213.

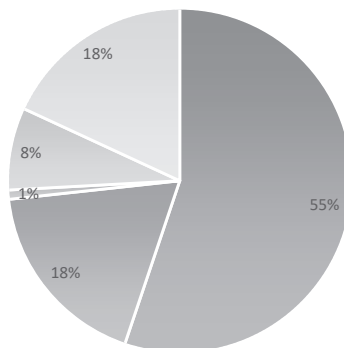
¹⁷⁰ A felhasznált kérvények a következők: LUKCSICS I. 1., 21., 41., 61., 63., 67., 78., 188., 254., 263., 283., 347., 356., 358., 475., 480., 487., 493., 514., 529., 601., 603., 620., 623–625., 636., 672–680., 693–694., 754., 847., 865., 909–910., 917., 972., 983., 991., 1009., 1176., 1183–1184., 1188–1189., 1005., 1220., 1233., 1241., 1243., 1257., 1260–1263., 1308., 1326., 1389., 1398. 1448–1449. sz., LUKCSICS II. 7., 11., 27., 33., 61., 72., 106., 111., 120–124., 133., 137–138., 147., 152–153., 160., 162–163., 168–169., 194., 197., 205., 210., 226., 229., 231., 236., 239., 245–246., 252., 261–262., 265., 269., 329., 332., 351., 354., 369., 413., 469., 581., 663., 714–715., 741., 750., 753., 756–757., 765., 776., 806., 894., 897., 899–900., 1073., 1096., 1098., 1104., 1110., 1139., 1148–1149., 1155., 1170., 1206., 1250., 1268., 1299. sz., DL 10650., 92798.

2. Confessionale és búcsú ügyében kérvényező vesztepmi egyházmegyék 1417–1455

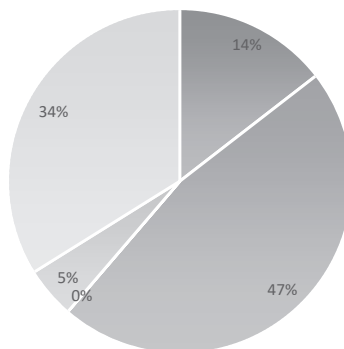
3a. Confessionale típusú kérvényeket benyújtók társadalmi összetétele 1417–1455

- Klerikus – alsópapság 18%
- Klerikus – középréteg 8%
- Klerikus – főpap 1%
- Laikus – nem nemes 18%
- Laikus – nemes 55%

3b. Confessionale típusú kérvényeket benyújtók társadalmi összetétele 1461–1470

- Klerikus – alsópapság 34%
- Klerikus – középréteg 5%
- Klerikus – főpap 0%
- Laikus – nem nemes 47%
- Laikus – nemes 14%

zású. (3a. ábra) A nemesség jelentős aránya még akkor is feltűnő, ha megjegezzük, hogy 25-en Zsigmond 1433. évi kíséretéhez tartoztak. Bár az arisztokráciát olyan jelentős családok képviselik, mint az Alsólendvai Bánfi, a Losonci, a Kanizsai, a Marcali és a Gersei Pető családok, nagyobb részben azért inkább köznemesekkel találkozunk. A nem nemes laikusok között öt székesfehérvári és két budai polgár bukkan fel, a többi kérvényező mezővárosban vagy falun élt.

A klerikusok közül a főpapságot egyedül Gatalóci Mátyás veszprémi püspök képviselte, aki biztosan nem tette meg a hosszú és fárasztó utat Rómába, hiszen már szupplikációja előtt két évvel is idős korára való tekintettel kért felmentést az ad limina látogatás alól.¹⁷¹ Az egyházi közlést 7 kanonok (négy veszprémi, egy budai és két fehérvári), valamint két szerzetesi előljáró (Demeter somogyvári apát és Katalin vásárhelyi apátnő) képviselte, míg a 21 főt kitevő alsópapság nagyobb részét plébánosok adták.

Ez az arány a későbbiekben valamelyest megváltozott. Az 1461 és 1470 között beadott ugyanilyen tárgyú kérvényekben¹⁷² szereplő 61 szupplikáló személye arra enged következtetni, hogy az arányok a falusi és mezővárosi laikus és klerikus réteg felé tolódtak el. (3b. ábra)

Noha a fent említett szupplikálók római jelenlétének arányát sajnos még megbecsülni sem tudjuk, rendelkezésünkre áll egy másik forrás, amelyből a kérvényregisztrumoknál talán nagyobb valószínűséggel lehet veszprémi egyházmegyések római zárándoklatára következtetni: a római Szentlélek-társulat anyakönyve. Mivel a római Santo Spirito in Sassia-ispotály konfraternitásába személyesen beiratkozók haláluk órájában teljes búcsút nyertek, így számos zárándok kereste fel a Borgo-negyedben lévő rendházat.¹⁷³ Egész biztosan vannak azonban olyanok, akik megbízott útján vetették fel magukat, és valószínű, hogy a belépő hozzátartozóinak egy része szintén nem volt jelen.¹⁷⁴ A Bunyitay Vince által kiadott forrást, először Kubinyi András, majd Csukovits Enikő elemezte.¹⁷⁵ Csukovits az 1253 magyar vonatkozású bejegyzésben összesen 3833 nevet gyűjtött ki, ebből 102 veszprémi egyházmegyei beiratkozó, akik hozzátartozókkal együtt 334 főt számlálnak.

¹⁷¹ LUKCSICS II. 1207., 1299. sz. Lásd még CSUKOVITS, 2003. 137., FEDELES, 2018. 123.

¹⁷² CZAICH, 1899. 256–269., MREV III. 176., 211–213.

¹⁷³ BUNYITAY, 1889., CSUKOVITS, 2000. Történetére lásd még REHBERG, 2003. – A magyar közép-korkutatás figyelmét eddig elkerülte a németek nemzeti temploma, a Santa Maria dell' Anima konfraternitása (*Confraternitas Beate Marie de Anima Theutonicorum de Urbe*), amelynek több tagja érkezett Magyarországról – még ha közelről sem annyi, mint a Szentlélek-társulatba. A veszprémi egyházmegyéből csak személy találtam: Iohannes von Ofen cipőkészítő varga és felesége Lucia Appelsenf az ispotályban hunytak el, EGIDI, 1914. 98–99. A társulatról lásd SALONEN, 2010.

¹⁷⁴ Gatalóci Mátyás és Vetési Albert püspökök megbízott útján lépek be a társulatba, lásd BUNYITAY, 1889. 2., 9., CSUKOVITS, 2000. 223–224.

¹⁷⁵ KUBINYI, 1999. 88–91., CSUKOVITS, 2000.

Az adatok elemzéséből a következőket lehet leszűrni. A veszprémi egyházmegyéből érkező beiratkozók időbeli eloszlása – a többi egyházmegyéhez hasonlóan – meglehetősen egyenlőtlen: a belépők túlnyomó többsége az 1492 és 1494 közötti években, valamint az 1500. szentévből íratotta be magát a társulat anyakönyvébe. Ha társadalmi eloszlásukat nézzük, egyértelműen a laikusok vannak túlsúlyban. A beiratkozó nemesek közül ki kell emelni Szerdahelyi Imrefi Miklóst,¹⁷⁶ Enyingi Török Imrét¹⁷⁷ és Kinizsi Pál özvegyét, Magyar Benignát, akit férje, (Vázsonykői) Kereki Gergely is elkísért.¹⁷⁸ A polgárok a belépőknek mintegy tizedét jelentik, nagy részük Budáról és Óbudáról érkezett, akik közül többen nagyobb csoportot alkotva tették meg a nagy utat.¹⁷⁹ A többi zárandok az egyházmegye sűrűn lakott déli részéről, elsősorban Somogy megyéből, valamint Buda környékéről érkező falusi és mezővárosi lakos volt. A beiratkozó klerikusok nagy része az alsópapság soraiból kerül ki: plébánosok, egyszerű áldozópapok és szerzetesek.¹⁸⁰ Kanonokot mindössze hármat találni az anyakönyvben: Emódi Pál veszprémi nagyprépost 1446-ban,¹⁸¹ Polyáni János veszprémi őrkanonok 1500-ban,¹⁸² míg Dobozi Mihály fehérvári olvasókanonok 1519-ben¹⁸³ lépett a konfraternitásba.

A beiratkozók azonban nem csak zárandokként lehettek jelen a Városban. Az említett Emódi Pál veszprémi nagypréposti annátáját intézte a kamaránál,¹⁸⁴ Dobozi Mihály apostoli jegyzői kinevezését kérvényezte a kancellárián,¹⁸⁵ Hedrehelyi Tót Mihály pedig az Apostoli Penitenciárián kérte pappá szentelését,¹⁸⁶ a már említett Szegedi Tamás Nyulak szigeti officiális¹⁸⁷ pedig az apácakolostor ügyeinek intézése miatt érkezett az Örök Városba.

A vatikáni levéltár kérvényregisztrumai és a Szentlélek-ispotály társulati anyakönyve mellett még szép számmal vannak olyan elszórt adataink, melyek szintén veszprémi egyházmegyések római zárandoklatáról tájékoztatnak. Mivel a szerzetesek csak rendjük engedélyével végezhettek zárandoklatot, így számos budai, óbudai vagy székesfehérvári domonkos szerzetes kérvénye

¹⁷⁶ BUNYITAY, 1889. 17–18.

¹⁷⁷ Uo. 136.

¹⁷⁸ Uo. 138., CSUKOVITS, 2000. 225., 236–237.

¹⁷⁹ Buda: BUNYITAY, 1889. 12., 23., 25., 27., 38., 137., 139., 145. Óbuda: uo. 35., 37., 47. Székesfehérvár: uo. 92., 134. Lásd még CSUKOVITS, 2000. 222., 234., CSUKOVITS, 2003. 112., 183. A budai és óbudai polgárok nagy számát a budai ispotály is magyarázhatja. Uo. 179.

¹⁸⁰ Plébános: BUNYITAY, 1889. 32., 91., 119., 136., 145., oltárigazgató: uo. 121., áldozópap (*presbyter*) uo. 2., 13–14., 24., 42., 59., 69., 102., 123., 141., szerzetes uo. 50. (bencés), 147. (pálos), *acolutus* uo. 27.

¹⁸¹ BUNYITAY, 1889. 1., KARLINSZKY, 2014. 97., KARLINSZKY, 2019. 179.

¹⁸² BUNYITAY, 1889. 92., KARLINSZKY, 2019. 190.

¹⁸³ BUNYITAY, 1889. 138., KÖBLÖS, 1994. 342–343.

¹⁸⁴ Cameralia II. 1248. sz.

¹⁸⁵ MREV IV. 299–300.

¹⁸⁶ BUNYITAY, 1889. 13., ERDÉLYI, 2005. 68.

¹⁸⁷ BUNYITAY, 1889. 38., CSUKOVITS, 2003. 172–173., ORSÓS, 2020. 106.

örződött meg peregrinációjukról.¹⁸⁸ Gersei Pető János, György és Ferenc – őseik nyomdokain járva – 1500. évi szentév során zarándokoltak el az apostolok sírjához,¹⁸⁹ míg Budai Kakas János – naplóbejegyzése szerint – 1508 hűvétján kereste fel az ősi római bazilikákat.¹⁹⁰ Kanizsai László 1525 januárjában indult útnak – miután végrendelkezett és pereinek halasztását is elintézte –, hogy a loretói kegyhely érintésével a szentév kegyeiben a Városban részesülhessen.¹⁹¹ 1525. március 7-én személyesen is találkozhatott Szent Péter utódjával: VII. Kelemen pápa az apostoli palotában Luis Fernández de Córdoba császári követ és Gabriele Mascioli Foschi durazzói érsek, pápai sekrestyés jelenlétében ütötte aransarkantyús lovaggá.¹⁹²

Egyetemi tanulmányok

Az 1450-ben újjáéledő római Sapienza egyetem a híres bolognai és a padovai egyetemekhez képest kevésbé volt felkapott:¹⁹³ jóval kevesebb magyar látogatta, bár közülük többen is a veszprémi egyházmegyéből érkeztek.¹⁹⁴ A német és a lengyel kutatás már megállapította – és szórványos magyar adatokból is erre lehet következtetni –, hogy a római egyetem hallgatóit elsősorban a Kúriába való bekerülés vagy a hivatali ranglétrán való előlépés lehetősége motiválta.¹⁹⁵ Nézzük, hogy ez a veszprémi egyházmegyeiek esetében is kimutatható-e!

A Veszprémi egyházmegyéhez köthető római magyar gyóntatók között kettő is tanult Rómában. Cserdi Imre közvetlenül tanulmányait követően lett gyóntató, míg Vitéz Mihály stúdiumai után több mint húsz évvel nyerte el e hivatalt, melyben talán szerepet játszottak diákként megszerzett kapcsolatai.¹⁹⁶

¹⁸⁸ IMPLÓM, 2017. 524–525., 528.

¹⁸⁹ DL 25405., CSUKOVITS, 2003. 156.

¹⁹⁰ KUBINYI, 1971. 68., CSUKOVITS, 2003. 162–163.

¹⁹¹ Erről legújabban lásd Kanizsai László római zarándoklatáról lásd NEMES, 2015. 495–496., NEMES, 2017a. 117–118., KANÁSZ, 2020.

¹⁹² BAV Vat. lat. vol. 12276, fol. 47r. Kiadását lásd NEMES, 2021.

¹⁹³ A Szent Római Birodalom területéről – nagyobb részük a kölni egyházmegyéből – 1370 és 1580 között mindössze 92 római hallgatót azonosított a német kutatás (ANDRESEN–SCHWINGES, 2020. 36–41.). A Lengyel Királyság területéről sem érkeztek olyan sokat: 1450 és 1500 között mindössze 37-en (KOWALSKI, 2020. 178–189.). Lásd még SCHWARZ, 2013. Köszönöm Fedeles Tamásnak, hogy a szakirodalmat a figyelmembe ajánlotta.

¹⁹⁴ HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 9–11., FEDELES, 2019b. 205.

¹⁹⁵ MATHEUS, 2020. 3–4. Az 1450 és 1500 között Rómában tanuló 37 lengyel között három kúriai hivatalnok (Jan Lutkowic von Brzezie, Mikołaj von Poznań és Piotr von Cieśle) és két római gyóntató (Mikołaj von Latowicz és Stanisław Zelig von Kraków), lásd KOWALSKI, 2020. 181., 183–184., 186–187.

¹⁹⁶ VERESS, 1941. 240., 252–253., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 278., 282., többi szakirodalmat róluk lásd fent.

Bécsi, sienai és padovai egyetemi tanulmányai mellett Rómában is diákoskodott Mátyás király pápai diplomáciára szakosodott veszprémi püspöke, Vetsi Albert, aki 1433-ban éppen Zsigmond császárrá koronázásakor érkezett az Örök Városba, és doktori fokozattal tért onnan haza.¹⁹⁷

Budai Péter fia András veszprémi és fehérvári kanonokot 1470-ben II. Pál pápa római tanulmányai idejére felmentette kanonoki rezidenciakötelezettsége alól.¹⁹⁸ Elsőre azt hihetnénk, hogy András kanonok ifjú klerikus, aki éppen az Örök Városban sajátítja el karrierjének felívelését is segítő egyetemi stúdiumait. Valójában Budai András korábban is járt egyetemre: 1439 és 1455 között Bécsben tanult, 1466-ban pedig már kánonjogi doktorátussal is rendelkezett. Kanonoki stallumai mellett jogi ismereteit veszprémi vikáriusként is kamatoztatta.¹⁹⁹ Mivel 1472 tavaszán bekövetkezett halála után kanonoki javadalmait a pápai kancelláriában szolgáló Kosztolányi Polikárp György nyerte el,²⁰⁰ felmerül a gyanú, hogy Budai római tanulmányainak eredeti célja – akár Kosztolányi támogatásával – a kúriai karrier lehetett. Somorjai Fodor István 1475-ben a ferrarai egyetemen megszerzett doktorátusa után hasonló megfontolásból érkezhettek az Örök Városba, ahol csaknem egy évtizedet töltött el.²⁰¹ Szentgyörgyi Márton fehérvári kanonok a fent említett példákkal ellentétben azonban kifejezetten a római jogot tanító tudósok miatt akart beiratkozni a római egyetemre.²⁰²

A La Sapienza egyetem mellett működött még Rómában egy felsőoktatási intézmény: a domonkos rend studium generáléja, ahol több magyarországi szerzetes is tanult. Máté budai domonkos – akit a források csak „Bölcselőnek” neveznek – 1480 és 1482 között teológiai ismereteit gyarapította,²⁰³ őt rendtársa, Fehérvári Pál frater váltotta.²⁰⁴ Magyarországi Máté veszprémi szerzetes pedig 1488-ban a mechanika művészetének elsajátítása miatt utazott Rómába.²⁰⁵

¹⁹⁷ VERESS, 1941. 241., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 278. – Nem volt ritka, hogy diplomáciai ügyben Rómába utazók meghallgatták a római egyetemen oktató neves tanárokat, lásd MATHEUS, 2020. 21–22.

¹⁹⁸ CZAICH, 1899. 2–3., MREV III. 202–203., VERESS, 1941. 245246., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 279–280., FEDELES, 2019b. 205.

¹⁹⁹ KÖBLÖS, 1994. 340., C. TÓTH, 2017. 116., KARLINSZKY, 2019. 176.

²⁰⁰ CZAICH, 1899. 5., MREV III. 218.

²⁰¹ VERESS, 1941. 248., KÖBLÖS, 1994. 347., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 280.

²⁰² VERESS, 1941. 253., KÖBLÖS, 1994. 367., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 282–283. – A római egyetemen a 15. század végén tényleg hangsúlyos volt a római jog oktatása, lásd erről MATHEUS, 2020. 14–15.

²⁰³ IMPLÓM, 2017. 284., 345., 419., 431., 449., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 281., FEDELES, 2019b. 206.

²⁰⁴ IMPLÓM, 2017. 449., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 282.

²⁰⁵ IMPLÓM, 2017. 533., HARASZTI-SZABÓ–KELÉNYI, 2019. 282.

Összegzés

A veszprémi egyházmegye mind jövedelmét,²⁰⁶ mind lakosságát tekintve Magyarország jelentősebb egyházmegyéi közé tartozott, és a Római Kúriával sokrétű és összetett kapcsolatokat ápolt. A veszprémi egyházmegye természetesen – a többi magyarországihoz hasonlóan – nélkülözte az állandó római képviselőt, bár a területéről származó vagy javadalmuk révén oda kötődő gyóntatók és diplomaták fő megbízatásuk mellett sokszor álltak a dioecesis lakóinak rendelkezésére. A kapcsolattartásban összességében véve inkább az esetlegesség és az alkalmi megoldások domináltak. A személyes ügyintézéseknél (mint már szó esett róla) sokszor nem is volt mérvadó az egyházmegyei származás, a Rómába érkező személyek – kihasználva az Örök Város „multifunkcionális” voltát – számos ügyet intézettek el egyszerre, a sajátjuk mellett akár másokét is.

Az egyes egyházmegyéknek a Szentszékkal fennálló kapcsolatainak intenzitása bizony korántsem volt egységes. Már a római Szentlélek-társulat beiratkozói kapcsán Kubinyi András és Csukovits Enikő, illetve a Penitenciária kérvényezőit vizsgálva Erdélyi Gabriella – német és skandináv kutatási eredményekre is támaszkodva – jutott arra a megállapításra, hogy a zárandokok és a kérvényezők számát leginkább befolyásoló tényező az egyházmegye lakosság száma és gazdagsága, valamint a Rómától való földrajzi távolság volt.²⁰⁷

A győri egyházmegye szentszéki kapcsolatainak a tanulmány élén már említett vizsgálata során a minél sokrétűbb elemzés érdekében egymás mellé helyeztem a Lukcsics Pál által a Datária szupplikációs regisztrumaiból, valamint a vatikáni és lateráni bullaregisztrumaiból kigyűjtött, 1417 és 1453 között kelt magyar vonatkozású adatokat, a Sacra Poenitentiarum Apostolicához benyújtott magyar kérvényeket, valamint a római Szentlélek-társulatba beiratkozó magyar zárandokok egyházmegyék szerinti megoszlását, és összevettem ezeket az egyes magyarországi egyházmegyéknek a királyság összlakosságához viszonyított százalékos eloszlásával. Ezt most Fedeles Tamás kutatásai jóvoltából a Rómában pappá szentelésüket intézők egyházmegye szerinti eloszlásainak arányszámaival is ki tudtam egészíteni.

Ez alapján a már megfogalmazott feltételezéseket az adatsorok győri egyházmegyes fókuszú elemzése során részben magam is elfogadtam, bár a Rómától való távolság szerepét kevesse tartottam meghatározónak.²⁰⁸ Ennek egyik legfontosabb bizonyítéka, hogy a Szentlélek-ispotályt nagy számban felkereső erdélyiek és egrí egyházmegyésekkel szemben a zágrábiak aránya egészen elenyésző.

²⁰⁶ Erről lásd legújabban a vonatkozó régebbi szakirodalommal: Cameralia I. XLVII–XLVIII.

²⁰⁷ KUBINYI, 1999. 88–91., CSUKOVITS, 2003. 178–179., ERDÉLYI, 2005. 81–83.

²⁰⁸ NEMES, 2017a. 128–131.

I. Az egyes egyházmegyék százalékos megoszlása a Dataria Apostolicához és a Sacra Poenitentiaría Apostolicához benyújtott kérvényekkel, a római Szentlélek-társulatba való beiratkozókkal, a Rómában pappá szentelésüket kérvényezők és az ország összlakosságával összevetve

EGYHÁZMEGYE	KÉRVÉNY DATARIA 1417–1453 (%)	KÉRVÉNY POENITENTIARIA 1409–1559 (%)	SZENTLÉLEK-TÁRSU- LAT 1446–1523 (%)	RÓMAI PROMÓCIÓK (1426–1526)	EGYHÁZMEGYE LAKOSSÁGA 1490 K. (%)
Csanád	4	2	2	1	7
Eger	12	10	11	19	13
Erdély	7	10	19	15	15
Esztergom	14	16	17	22	13
Győr	6	5	2	4	4
Kalocsa	4	3	6	3	6
Nyitra	0	0	0	1	2
Pécs	13	13	12	5	9
Vác	1	2	3	3	4
Várad	7	3	10	4	6
Veszprém	16	12	8	6	9
Zágráb	15	22	6	15	9

FORRÁS: Kérvény Dataria 1417–1453: LUKSICS I–II. alapján saját becslés; Kérvény Poenitentiaría 1409–1559: ERDÉLYI, 2005. 82. alapján; Szentlélek-társulat 1446–1523: CSUKOVITS, 2003, 213. alapján; Római promóciók (1426–1526): FEDELES, 2020. 110–111. alapján; Egyházmegye lakossága 1490 k.: KUBINYI, 1996b. 157–159. alapján saját becslés.

A vizsgálat alapján teljesen egyértelművé vált számomra, hogy a lakosság-szám arányától való markáns eltérések esetén az egyes egyházmegyék gazdasági viszonyai, az ott élő lakosság társadalmi összetétele és városiasodottsága,²⁰⁹ valamint az egyházi javadalmak száma is komoly befolyásoló tényező lehetett.

²⁰⁹ Erre lásd KUBINYI, 2004.

Nézzük, hogy a veszprémi egyházmegye szentszéki kapcsolatainak elemzése mennyiben gyarapítja, árnyalja a meglévő képet! A vizsgálat során még egy aspektust is figyelembe tudtam venni. Mivel a veszprémi egyházmegye lakossága a pécsivel és a zágrábigal nagyságrendben megegyezett, így még jobban összevethetővé váltak a vizsgált paraméterek.

Mindhárom egyházmegyeről elmondhatjuk, hogy a Datáriához kérvényezők száma az ott élő lakosság arányához képest egyértelműen felülreprezentált, míg a jóval népesebb esztergomi, egri és erdélyi lakosságárányuknak megfelelően vagy ahhoz képest alulteljesítettek. Ezt minden bizonnyal a demográfiai és a településhálózati adottságok indokolhatják.²¹⁰ A veszprémi egyházmegye legnagyobb arányú részesedése esetében ezt még az egyházi intézmények sokasága és az ehhez kapcsolódó nagy számú javadalmi (elsősorban a kanonoki stallumokkal kapcsolatos) és jogi ügyek is okozhatják. Emellett a *confessionale* típusú kérvények magas aránya – bár ennek tételes bizonyítása további kutatásokat igényel – esetlegesen a városiasodottsággal és az országos átlagnál magasabb gazdasági potenciállal is magyarázható. Ezt az is alátámasztja, hogy a veszprémi egyházmegyén belül a legtöbb kérvény a legsűrűbben lakott részekről, tehát Buda környékéről és a Dél-Dunántúlról érkezett.

A Penitenciáriához benyújtott kérvények tekintetében is a három vizsgált egyházmegye a népességarány fölött teljesít, melynek okai alighanem – figyelembe véve azt is, hogy a kérvényezők kétharmada az alsópapság soraiból került ki – megegyeznek a korábban felsoroltakkal. Míg azonban a veszprémi és a pécsi egyházmegye nagyjából megegyező részesedést adott, addig a zágrábi kiemelkedő (és kicsit atipikusnak tűnő) részesedésének oka további kutatásra vár, a Rómához való közelség nem lehet elegendő magyarázat.²¹¹ A Camera Apostolica Libri Formatarum kötetében lévő római papszentelési ügyek esetében a veszprémi egyházmegyiek – a pécsiekhez hasonlóan – meglehetősen alulreprezentáltak. Ez szintén további vizsgálatokat igényel, a papszentelésekkel kapcsolatos más hivatalok fondjaiban lévő kérvények teljes körű vizsgálata talán választ adhat erre az anomáliára.

A középkori veszprémi egyházmegye szentszéki kapcsolatait vizsgálva tehát megállapíthatjuk, hogy az a magyar egyházi hierarchiában elfoglalt helyéhez méltóan igen intenzív és sokrétű volt – a késő középkorban is.

²¹⁰ KUBINYI, 1996b. 157–159., KUBINYI, 2004. 27–30.

²¹¹ Erdélyi Gabriella felhívja a figyelmet, hogy a Penitenciáriához papszentelési ügyben benyújtott kérvényeinek 31%-a zágrábi kérelem, ERDÉLYI, 2005. 83.

Felhasznált források és irodalom

BAV = Biblioteca apostolica Vaticana

Vat. lat. = Vaticani latini

EFL = Esztergomi Főkáptalani Levéltár

EFMLt = Esztergomi Főkáptalan Magánlevéltára

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

DF = Diplomatikai Fényképtár

DL = Diplomatikai Levéltár

Annatae = KÖRMENDY József: *Annatae e regno Hungaria provenientes in Archivo Secreto Vaticano 1421–1536*. Bp., 1990. (Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 21.)

BUNYITAY, 1889. = BUNYITAY Vince: *A római Szentlélek-Társulat anyakönyve 1446–1523*. Bp., 1889. (Monumenta Vaticana Hungariae I/5.)

Cameralia = LUKCSICS József – TUSOR Péter – FEDELES Tamás – NEMES Gábor (feltárta, szerkesztette és közreadja): *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536). I–II*. Bp.–Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae I/9–10.)

Consistorialia = TUSOR Péter – NEMES Gábor (kiad.): *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*. Bp.–Róma, 2011. (Collectanea Vaticana Hungariae I/7.)

CZAICH, 1899. = CZAICH Á. Gilbert: Regesták a római Dataria-levéltárak Magyarországra vonatkozó bulláiból II. Pál és IV. Sixtus pápák idejéből. *Történelmi Tár* 22 (1899) 1–17., 235–272.

CZAICH, 1902. = CZAICH Á. Gilbert: Regesták VII. Imre pápa korából 1484–1492. *Történelmi Tár* 3 (1902) 511–527.

CZAICH, 1904. = CZAICH Á. Gilbert: Regesták VI. Sándor pápa korából. *Történelmi Tár* 5 (1904) 161–181.

EGIDI, 1914. = EGIDI, Pietro (a cura di): *Necrologi e libri affini della provincia Romana II*. Roma, 1914. (Fonti per la storia d'Italia)

Formularium Strigoniense = ERDŐ, Petrus card. – SZOVÁK, Cornelius – TUSOR, Petrus (edendo operi praefuerunt): *Formularium Ecclesiae Strigoniensis*. Bp., 2018. (Collectanea Studiorum et Textuum I/4.)

LAKATOS, 2018. = LAKATOS Bálint (feltárta, közreadja és a kísérőtanulmányt írta): *Regesta Supplicationum 1522–1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények*. Bp.–Róma, 2018. (Collectanea Vaticana Hungariae I/16.)

LUKCSICS = LUKCSICS Pál (szerk.): *XV. századi pápák oklevelei I–II*. Bp., 1931–1938. (Monumenta Hungariae Italica 1–2.)

- MREV = FRAKNÓI, Guilelmus – LUKCSICS, Josephus: *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis. I–IV.* Bp., 1896–1907.
- Számadáskönyv = KREDICS László – MADARÁSZ Lajos – SOLYMOSSI László (köz-zéteszi): *A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495–1534. Krónika 1526–1558. Javadalmások és javadalmak 1550, 1556.* Veszprém, 1997. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 13.)
- VO = GUTHEIL Jenő: *Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi ér-seki és káptalani levéltárakból (1002–1523).* Veszprém, 2007. (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.)
- ZsO = Zsigmond-kori oklevéltár. I–XIV. Szerk. MÁLYUSZ Elemér – BORSA Iván – C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor – LAKATOS Bálint – MIKÓ Gábor. Bp., 1951–2020. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52., 55., 59.)
- ANDRESEN–SCHWINGES, 2020. = ANDRESEN, Suse – SCHWINGES, Rainer Christoph: Rom und Italien als Kriterien des sozialen Erfolgs. Gelehrte aus dem Reich im 15. Jahrhundert. In: MATHEUS, Michael – SCHWINGES, Rainer Christoph (hrsg.): *Studieren im Rom der Renaissance.* Zürich, 2020. 33–52. (Repertorium Academicum Germanicum. Forschungen 3.)
- BEDY, 1934. = BEDY Vince: *A felsőörsi prépostság története.* Veszprém, 1934. (A Veszprémi Egyházmegye múltjából 3.)
- BLASI, 2016. = BLASI, Guido De: Gabriele Rangoni, detto Gabriele da Verona. In: *Dizionario Biografico degli Italiani.* Vol. 86. Roma, 2016. [https://www.treccani.it/enciclopedia/rangoni-gabriele-detto-gabriele-da-verona_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/rangoni-gabriele-detto-gabriele-da-verona_(Dizionario-Biografico)) (A letöltés időpontja: 2020. dec. 3.)
- BÓNIS, 1971. = BÓNIS György: A sasadi tizedper közjegyzői a XV. század derekán. *Levéltári Közlemények* 42 (1971) 103–113.
- CSUKOVITS, 1998. = CSUKOVITS Enikő: Egy nagy utazás résztvevői. Zsigmond király római kísérete. In: CSUKOVITS Enikő (szerk.): *Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére.* Bp., 1998. 11–35.
- CSUKOVITS, 2000. = CSUKOVITS Enikő: A római Szentlélek-Társulat magyar tagjai (1446–1523). *Századok* 134 (2000) 211–244.
- CSUKOVITS, 2003. = CSUKOVITS Enikő: *Középkori magyar zarándokok.* Bp., 2003. (História Könyvtár. Monográfiák 20.)
- E. KOVÁCS, 2009. = E. KOVÁCS Péter: Zsigmond császár megkoronázása Rómában. *Századok* 143 (2009) 1323–1384.
- ERDÉLYI, 2003, 2005. = ERDÉLYI Gabriella: A Sacra Poenitentiaría Apostolica hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században I–II. *Levéltári Közlemények* 74 (2003) 33–57., 76 (2005) 63–103.
- ERDÉLYI, 2011. = ERDÉLYI Gabriella: *Szökött szerzetesek. Erőszak és fiatalok a késő középkorban.* Bp., 2011.

- ERDŐ, 1996. = ERDŐ Péter: A pápaság és a magyar királyság Zsigmond király idején. In: ZOMBORI István (szerk.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Bp., 1996. 83–95.
- ÉRSZEGI, 1978. = ÉRSZEGI Géza: A Curia Romana középkori levéltárai. *Levéltári Szemle* 28 (1978) 321–339
- FEDELES, 2005. = FEDELES Tamás: *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526)*. Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)
- FEDELES, 2018. = FEDELES Tamás: Ad limina beatorum Petri et Pauli apostolorum. Magyar prelátusok szentszéki látogatásai a középkorban. In: KINCSES Katalin Mária (szerk.): *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. Bp., 2018. 117–132.
- FEDELES, 2019a. = FEDELES Tamás: A Magyar Királyság diplomáciai képvisellete a Szentszéknél Mátyás király korában. In: FEDELES Tamás (szerk.): *Mátyás király és az Egyház*. Pécs, 2019. 35–54. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.)
- FEDELES, 2019b. = FEDELES Tamás: Magyarok Rómában Mátyás király korában. In: BÖHM Gábor – CZEFERNER Dóra – FEDELES Tamás (szerk.): *Pécsi Tudományegyetem. Bölcsész Akadémia* 3. Pécs, 2019. 187–224.
- FEDELES, 2020. = FEDELES Tamás: *Szentelési turizmus a késő középkorban? Magyar(országi) egyháziak promóciója a római kúriában (1426–1523)*. Pécs, 2020. [Akadémiai doktori értekezés.]
- FRAKNÓI, 1893a. = FRAKNÓI Vilmos: A Szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház. *Katholikus Szemle* 7 (1893) 169–195.
- FRAKNÓI, 1893b. = FRAKNÓI Vilmos: Genealógiai és heraldikai közlemények a vatikáni levéltárból. *Turul* 11 (1893) 1–8.
- FRAKNÓI, 1895. = FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király és Simon patراسi érsek. *Századok* 29 (1895) 495–506.
- FRAKNÓI, 1898a. = FRAKNÓI Vilmos: Mátyás király magyar diplomatái. *Századok* 32 (1898) 1–14., 97–112., 385–404., 481–489., 769–781., 865–875.
- FRAKNÓI, 1898b. = *Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonosítója Magyarországon*. Bp., 1898. (Értekezések a történeti tudományok köréből 17/7.)
- FRAKNÓI, 1901. = FRAKNÓI Vilmos: A római magyar gyóntatók. *Katholikus Szemle* 15 (1901) 385–394.
- FRAKNÓI, 1902. = FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkal. II*. Bp. 1902.
- FRENZ, 1977. = FRENZ, Thomas: Die verlorenen Brevenregister 1421–1527. *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken* 57 (1977) 354–365.

- FRENZ, 1986. = FRENZ, Thomas: *Die Kanzlei der Päpste der Hochrenaissance 1471–1527*. Tübingen, 1986. (Bibliothek des deutschen Instituts in Rom 63.)
- GIRGENSOHN, 1979. = GIRGENSOHN, Dieter: Branda da Castiglione. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. Volume 22. Roma, 1979. [https://www.treccani.it/enciclopedia/branda-da-castiglione_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/branda-da-castiglione_(Dizionario-Biografico)) (A letöltés időpontja: 2020. dec. 3.)
- HARASZTI SZABÓ–KELÉNYI, 2019. = HARASZTI SZABÓ Péter – KELÉNYI Borbála: *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken a középkorban 1100–1526*. Bp., 2019. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 3.)
- IMPLOM, 2017. = IMPLOM Lajos: *Adatok a Szent Domonkos-rend magyarországi rendtartományának történetéhez. A rendtartomány alapításától 1526-ig*. Vasvár, 2017. (Magyar Domonkos Rendtörténet 1.)
- KALOUS, 2018. = KALOUS, Antonín: Mátyás király és a pápaság 1472: Nyújtódi Székely Miklós Rómában. In: DOMOKOS György – KUFFART Hajnalka – SZOVÁK Márton (szerk.): *Vestigia II. Magyar források Itáliából*. Piliscsaba, 2018. 41–53.
- KANÁSZ, 2020. = KANÁSZ Viktor: A Rómába induló főúr végrendelkezik. Kanizsai László itáliai zárandoklatáról, testamentumáról és haláláról. In: KOVÁCS Enikő – RUDOLF Veronika – SZOKOLA László – VESZPRÉMY Márton (szerk.): *Micae Mediaevales IX. Fiatall történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Bp., 2020. 107–124.
- KARLINSZKY, 2012. = KARLINSZKY Balázs: A Monumentától az annátáig. Veszprémi egyházmegyes pap-történészek vatikáni kutatásai. In: TUSOR Péter (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék (Források és távlatok). Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére*. Bp.–Róma, 2012. (Collectanea Vaticana Hungariae I/8.) 157–177.
- KARLINSZKY, 2014. = KARLINSZKY Balázs: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543 – Három prépost portréjával. *Turul* 87 (2014/3.) 93–103.
- KARLINSZKY, 2019. = KARLINSZKY Balázs: Származás és mobilitás a veszprémi székeskáptalanban 1448–1526 között. In: FEDELES Tamás (szerk.): *Mátyás király és az Egyház*. Pécs, 2019. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.) 139–202.
- KOVÁCS, 2016. = KOVÁCS István: Clement of Túrony. Possibilities of a Canon of Southern Baranya in the late Middle Ages. In: BAGI Dániel – BARABÁS Gábor – MÁTÉ Zsolt (eds.): *Hungaro-Polonica. Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations*. Pécs, 2016. 315–326.
- KOVÁCS, 1996. = KOVÁCS Péter: A Szentszék, a török és Magyarország a Hunyadiak alatt (1437–1490). In: ZOMBORI István (szerk.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Bp., 1996. 97–117.

- KOWALSKI, 2020. = KOWALSKI, Marek Daniel: Polnische Studenten im Rom der frühen Renaissance (1450–1500). In: MATHEUS, Michael – SCHWINGES, Rainer Christoph (hrsg.): *Studieren im Rom der Renaissance*. Zürich, 2020. 163–189. (Repertorium Academicum Germanicum. Forschungen 3.)
- KÖBLÖS, 1994. = KÖBLÖS József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellólok korában*. Bp., 1994. (Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 12.)
- KRISTÓF, 2019. = KRISTÓF Ilona: Gabriele Rangone (Veronai Gábor) pályája (1410/20–1486) In: FEDELES Tamás (szerk.): *Mátyás király és az Egyház*. Pécs, 2019. 65–82. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 10.)
- KUBINYI, 1971. = KUBINYI András: Budai Kakas János és történeti feljegyzései. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 18 (1971) 59–79.
- KUBINYI, 1996a. = KUBINYI András: Diplomáciai érintkezések a Jagellókor magyar állam és a pápaság között. In: ZOMBORI István (szerk.): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. Bp., 1996. 119–134.
- KUBINYI, 1996b. = KUBINYI András: A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. *Történelmi Szemle* 38 (1996) 135–160.
- KUBINYI, 1999. = KUBINYI András: Magyarok a késő-középkori Rómában. *Studia Miskolcinsia III*. Miskolc, 1999. 83–91.
- KUBINYI, 2004. = KUBINYI András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. *Történelmi Szemle* 46 (2004/1–2) 1–30.
- KUBINYI, 2006. = KUBINYI András: A királyi titkárok II. Lajos király uralkodása idejében, *Gesta* 6 (2006/1) 3–22.
- LAKATOS, 2015. = LAKATOS Bálint: VI. Adorján (Hadrianus) pápa (1522–1523) magyar vonatkozású bullái. Forrásközlés. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 138 (2015) 109–144.
- LAKATOS, 2019. = LAKATOS Bálint: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). I. rész. Kutatási vázlat. *Történelmi Szemle* 61 (2019/4) 593–616.
- LAKATOS, 2020. = LAKATOS Bálint: A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész Adattár. *Történelmi Szemle* 62 (2020/2) 281–362.
- LUKCSICS, 1908. = LUKCSICS József: Uski János veszprémi püspök Zsigmond király diplomatája. *Századok* 42 (1908) 1–28.
- MATHEUS, 2020. = MATHEUS, Michael: Einleitung. Ultramontani als Studierende in Rom: Forschungswege und Forschungsstand. In: MATHEUS, Michael – SCHWINGES, Rainer Christoph (hrsg.): *Studieren im Rom der Renaissance*. Zürich, 2020. 1–32. (Repertorium Academicum Germanicum. Forschungen 3.)

- MONAY, 1956. = MONAY Ferenc: *A római magyar gyóntatók*. Róma, 1956.
- NEMES, 2015. = NEMES Gábor: Magyarország kapcsolatai az Apostoli Szentszékekkel (1523–1526). *Századok* 149 (2015) 479–506.
- NEMES, 2017a. = NEMES Gábor: Győr egyházmegyeiek a késő középkori Rómában. In: TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni kutatások a 21. században*. Bp.–Róma, 2017. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) 107–136.
- NEMES, 2017b. = NEMES Gábor: Folytonosság vagy újrakezdés? Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után. In: VARGA Szabolcs – VÉRTESI Lázár (szerk.): *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. Pécs, 2017. 105–133. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 17.)
- NEMES, 2018. = NEMES Gábor: *Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök*. In: KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor László (szerk.): *Folyamatosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16-17. században*. Veszprém, 2018. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 9–46.
- NEMES, 2021. = NEMES Gábor: Biagio Martinelli pápai szertartásmester naplójának magyar vonatkozású bejegyzései (1519–1525). [Kézirat, megjelenés alatt.]
- ORSÓS, 2020. = ORSÓS Julianna: A Nyulak szigeti domonkos apácakolostor képviselőjének fő vonásai 1458–1526 között. *Turul* 93 (2020/3) 97–111.
- ORTVAY, 1894. = ORTVAY Tivadar: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve. I.* Bp., 1894.
- PÁLOSFALVI, 2013. = PÁLOSFALVI Tamás: Vitézek és Garázdák. A szlavóniai humanisták származásának kérdéséhez. *Turul* 86 (2013/1) 1–16.
- REHBERG, 2003. = REHBERG, Andreas: Nuntii – questuarii – falsarii. L’ospedale di S. Spirito in Sassia e la raccolta delle elemosine nel periodo avignonese. *Mélanges de l’École française de Rome. Moyen Âge* 115 (2003) 41–132.
- RIBI, 2018. = RIBI András: A fehérvári káptalan archontológiája (1301–1457). *Turul* 91 (2018/4) 132–154.
- RIBI, 2020. = RIBI András: A budai káptalan archontológiája (1388–1457). In: THOROCZKAY Gábor (szerk.): *Püspökök, káptalanok, tizedek. Tanulmányok*. Pécs, 2020. 50–103. (Az Árpád- és Anjou-kor magyar egyházi archontológiájának kérdései 1.)
- RITZLER, 1962–1964. = RITZLER, Remigius: Die Verschleppung der päpstlichen Archive unter Napoleon I. *Römische Historische Mitteilungen* 6–7 (1962–1964) 144–190.
- F. ROMHÁNYI, 2018. = F. ROMHÁNYI Beatrix: A szerzetesrendek sorsa a 16. századi Veszprém megyében. In: KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor

- László (szerk): *Folyamatosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században*. Veszprém, 2018. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 95–108.
- SALONEN, 2010. = SALONEN, Kirsi: Die „Skandinavier” und die Confraternitas B. Mariae de Anima teutonicorum de Urbe. In: MATHEUS, Michael (hrsg.): *S. Maria dell’ Anima. Zur Geschichte einer „deutschen” Stiftung in Rom*. Berlin–New York, 2010. (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 121.) 43–61.
- SCHWARZ, 2013. = SCHWARZ Brigide: *Kurienuniversität und stadtrömische Universität von ca. 1300 bis 1471*. Leiden–Boston, 2013. (Education and Society in the Middle Ages and Renaissance 46.)
- STEINHUBER, 1906. = STEINHUBER, Andreas: *Geschichte des Kollegium Germanikum Hungarikum in Rom. I*. Freiburg im Breisgau, 1906².
- C. TÓTH, 2013. = C. TÓTH Norbert: *A székes- és társaskáptalanok prépost-jainak archontológiája 1387–1437*. Bp., 2013. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 4.)
- C. TÓTH, 2015a. = C. TÓTH Norbert: *Az egri káptalan archontológiája 1387–1526*. *Turul* 88 (2015/2) 48–71.
- C. TÓTH, 2015b. = C. TÓTH Norbert: *A püspök és a prépost: a két Bacsikai Miklós*. *Turul* 88. (2015/4) 144–146.
- C. TÓTH, 2015c. = C. TÓTH Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században. I. A kanonoki testület és az egyetemjárás*. Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 7.)
- C. TÓTH, 2015d. = C. TÓTH Norbert: *Az esztergomi székeskáptalan a 15. században II. rész. A sasadi tizedper 1452–1465 közötti „krónikája”* Bp., 2015. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 8.)
- C. TÓTH, 2017. = C. TÓTH Norbert: *Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig*. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.)
- C. TÓTH, 2019. = C. TÓTH Norbert: *Az esztergomi székes- és társaskáptalanok archontológiája 1100–1543*. Bp., 2019. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 9.)
- TÓTH SZABÓ, 1903. = TÓTH SZABÓ Pál: *Magyarország a XV. század végén a pápai supplicatiók világánál I–IV. Századok* 37 (1903) 1–15., 151–159., 219–239., 327–344.
- TUSOR, 2004. = TUSOR Péter: *Magyar történeti kutatások a Vatikánban*. Bp.–Róma, 2004. (Collectanea Vaticana Hungariae I/1. – Excerptum)
- VERESS, 1941. = VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864*. Bp., 1941. (Monumenta Hungariae Italica 3.)

WEINRICH, 1999. = WEINRICH, Lorenz (ed.): *Hungarici monasterii ordinis Sancti Pauli primi heremitaie de urbe Roma instrumenta et priorum registra*, Roma–Bp., 1999. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 2.)

*The relationship between the Veszprém diocese and
the Roman Curia during the late middle ages*

Regarding both the takings and the population, the Veszprém diocese belonged to the major Hungarian dioceses and it maintained diverse and complex relations with the Roman Curia. Like the other Hungarian dioceses, the Veszprém diocese also lacked the permanent Roman representation, however besides their main assignment, confessors and diplomats originating from its territory or related due to their benefice were often at the disposal of the residents of the diocese. Contacts were predominantly incidental and occasional. In case of personal administration, origin from the diocese was not important, people arriving in Rome – exploiting the multifunctional nature of the Eternal City – could arrange a number of cases, apart from their own even other people's affairs. The intensity of the relationships of the dioceses with the Holy See were not uniform, they could be influenced by the social composition of their population, the urbanization and the number of the ecclesiastical benefices. The number of the applicants from the Veszprém diocese to the *Dataria* was definitely overrepresented compared to the proportion of the population, this was probably due to the demographical features and the network of settlements, the multitude of ecclesiastical institutions and the related beneficiary and legal cases. The high proportion of the *confessionale*-type applications may be explained by the urbanization and the economic potential which was higher than the national average. Examining the relationships of the medieval Veszprém diocese with the Holy See, we can state that compared to its position in the Hungarian ecclesiastical hierarchy it was very intense and diverse – even in the late middle ages.